

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE

Husitská teologická fakulta

Diplomová práce

Hodnocení sociální vztahové sítě seniorů ve věku 80 +

Assessment of the social network of relationships seniors aged 80+

Vedoucí práce:

prof. PhDr. Beáta Krahulcová, CSc.

Autor:

Bc. Nicol Karatidisová

2014

Mé poděkování patří prof. PhDr. Beátě Krahulcové, CSc. za cenné rady, připomínky a pomoc při psaní této diplomové práce. Také děkuji všem mým respondentům za ochotu a otevřenost.

„Prohlašuji, že jsem tuto diplomovou práci s názvem Hodnocení sociálně vztahové sítě seniorů ve věku 80+ napsala samostatně a výhradně s použitím citovaných pramenů, literatury a dalších odborných zdrojů.“

V Praze dne 24. 6. 2014

Bc. Nicol Karatidisová

ANOTACE

Diplomová práce se zabývá sociálními vztahy seniorů ve věku 80+. Cílem diplomové práce je hodnotit, popsat a blíže se seznámit se vztahovými sítěmi, které mohou senioři mít. Diplomová práce je rozdělena na teoretickou a praktickou část.

Teoretická část se zabývá vymezením vnímání stáří a stárnutí, potřebami seniora, vztahovými sítěmi, seniory žijícími v přirozeném prostředí a v domovech pro seniory.

Praktická část je zaměřena na samotné šetření sociálně vztahových sítí obou vybraných skupin seniorů. Pro výzkum je využita metoda kvalitativního zkoumání. Interpretuje výsledky výzkumného šetření vykonaného mezi seniory žijícími v penzionu pro seniory a v přirozeném prostředí ve městě Jeseník.

ANNOTATION

This thesis explores the social relationships of seniors aged 80+. The aim of this work is to evaluate, describe and become familiar with networks of relationships that seniors may have. The thesis is divided into theoretical and practical parts.

The theoretical part deals with defining the perception of old age and aging, needs of seniors, networks of relationships, seniors living in their natural environment and in the nursing homes.

The practical part is focused on the investigation of social relationships networks of the two selected groups of seniors. There is used qualitative research. The work interprets the results of an investigation, which was carried out between the seniors living in the nursing home and in the natural environment in Jeseník.

Klíčové slova

Senior, stáří, potřeby seniorů, vztahové sítě, senior v přirozeném prostředí, domov pro seniory, rodina v péči o seniora

Key words

Senior, old age, needs of seniors, networks of relationships, senior in the natural environment, a nursing home, family in caring for the elderly

OBSAH

ÚVOD	7
1 VNÍMÁNÍ STÁŘÍ	9
1.1 Stárnoucí společnost.....	11
1.2 Stáří	12
1.2.1 Stárnutí.....	13
1.2.2 Typy stárnutí	14
1.3 Změny ve stáří.....	17
1.4 Demografická charakteristika z hlediska stárnoucí populace	18
2 POTŘEBY SENIORŮ	20
2.1 Maslowova klasifikační škála	21
3 VZTAHOVÉ SÍTĚ	24
3.1 Člověk jako společenská bytost	24
3.2 Změna životního stylu.....	25
3.3 Volný čas.....	26
4 SENIOR V „PŘIROZENÉM PROSTŘEDÍ“	28
4.1 Manželství seniorů	28
4.2 Rodina	29
4.2.1 Role seniora v rodině	30
4.2.2 Rodina v péči o seniora.....	32
5 SENIOR V DOMOVĚ PRO SENIORY	34
5.1 Domov pro seniory.....	34
5.2 Role multidisciplinárního týmu.....	35
5.3 Klíčový/ osobní pracovník	36
5.3.1 Aktivizace seniora.....	37
6 PRAKTICKÁ ČÁST	39
6.1 Výzkum	39
6.1.1 Výzkumný proces	40
6.2 Kvalitativní výzkum.....	41
6.3 Výzkumné metody	42
6.3.1 Typy otázek.....	43
7 ŠETŘENÍ SOCIÁLNĚ VZTAHOVÉ SÍTĚ SENIORŮ 80 +	45
7.1 Metody, metodika a úkoly šetření	45

7.2	Získaná data a interpretace	46
7.2.1	Seznámení s respondenty	47
7.3	Závěry šetření	66
ZÁVĚR	67
SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY	70
SEZNAM OBRÁZKŮ	74
PŘÍLOHA Č.1	75

ÚVOD

Tématem mé diplomové práce je „Hodnocení sociální vztahové sítě seniorů ve věku 80 +“. Cílem tedy je popsat a blíže se seznámit se vztahovými sítěmi, které mohou tito senioři mít. Toto téma jsem si zvolila především proto, že vztahy nás provází celým naším životem. Dnes, jako mladý člověk, mám kolem sebe celou skupinu lidí, o které se mohu kdykoli opřít, požádat je o pomoc nebo se jim pouze svěřit. Člověk se tvor společenský a proto je přirozené, že kontakty s druhými lidmi vyhledává. Postupem času, jak člověk stárne, se jeho vztahové sítě mění a také může docházet k tomu, že se zmenšují. Nikdy, ale člověk a to ani na konci svého života, nezůstane naprosto osamocen, což je dle mého názoru opravdu dobře.

V dnešní době moderních technologií se pohled na vztahy začíná proměňovat, ale právě tyto starší generace, jsou stále ještě pamětníci dob, kdy se večery netrávily u televize, ale sesedla se celá rodina a vyprávěli si různé historky, příběhy, ale i zážitky z uplynulých dní. Tito, dnes již senioři, mohou v dnešním světě spatřovat toto odcizení mnohem silněji a myslím, že jej prožívají daleko více než mi mladí.

Je, ale potřeba si uvědomit, že cyklus života je pro každého určený stejně a nelze jej vyvrátit. Proto je důležité si uvědomit, že vztahové sítě, jako je rodina, přátelé a známý jsou pro nás velice důležité. Mimo tyto jasně vymezené sítě v seniorském věku vznikají také kontakty, které v mládí nemáme. Protože velká spousta seniorů ve věku 80+, ale i mladších, svůj závěr života tráví v různých sociálních službách, zaměřila jsem se také na to, jaké vztahy mohou vznikat v této oblasti.

Má diplomová práce je tedy rozdělena do dvou hlavních částí a to části teoretické a praktické a dále do několika dílčích kapitol, které jsou také dále děleny.

V části teoretické budu obecně vymezovat vnímání stáří a to, jak z pohledu společnosti, tak samotné vymezení stáří a stárnutí. Pro pochopení této životní fáze je také důležité říci, jaké typy stáří vůbec společnost rozděluje a, jaké změny pro člověka stáří přináší. V další části teoretické práce budu vymezovat to, jaké potřeby má obecně člověk, potažmo pro mě důležitý senior. Je potřeba si uvědomit, že potřeby člověka se v průběhu života téměř nemění a je tedy důležité je naplňovat. Třetí kapitolu budu věnovat samotným vztahovým sítím, a tomu, co je může ovlivňovat. Jak již bylo řečeno někteří senioři mohou žít ve svém původním přirozeném prostředí a jiní ne. Proto další část práce rozdělím na oddíl zabývající se seniory v přirozeném prostředí, zde popíši seniora v roli manželské a rodinné. V druhé části budu popisovat seniora žijícího v sociální službě, konkrétně v Penzionu pro seniory Jeseník. Zde dle mého předpokladu budou vznikat vztahy trochu jiné, než pokud

člověk žije doma.

Teoretická část mé diplomové práce je zaměřena na samotné šetření sociálních vztahových sítí těchto dvou vybraných skupin seniorů. V této části práce budu popisovat, jak šetření probíhalo, jaké jsem zvolila postupy a metody. Pro mě nejdůležitější částí potom bude interpretování mnou zjištěných informací.

Při mé diplomové práci budu vycházet z literárních podkladů, které jsou dostupné v knihovnách. Dále také budu využívat dostupné internetové zdroje, ale také zahraniční publikace. Nejdůležitějším zdrojem informací ovšem budou samotné rozhovory se seniory žijícími v přirozeném prostředí a v penzionu pro seniory.

1 VNÍMÁNÍ STÁŘÍ

Je velmi lehké v mládí, kdy začínáme život teprve chápat, začínáme utvářet své povahové rysy a náhledy, nejsme zatíženi problémy a různými aspekty, které přináší dospělost, pohlížet na stáří ze svoji jednodušší perspektivy, říkat si: „Dokázala bych pracovat se starými lidmi“. Avšak realita později naznačí, že ten, který měl tuto optimistickou vizi, si sám později může říci: „Jak někdo může strávit život mezi starci? Je to morbidní“.

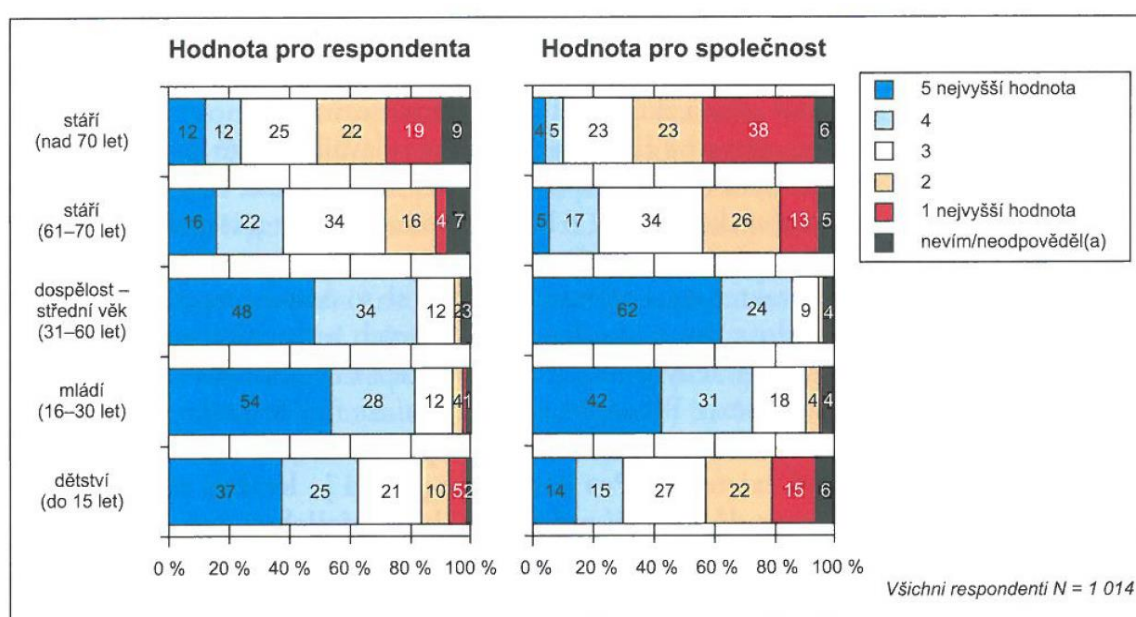
Tyto dvě myšlenky jsem si vypůjčila od autorů Pichaud a Thareau (1998) z knihy „*Soužití se staršími lidmi*“ pro úvod k tématu stáří. Lze obecně předpokládat, že tyto dva pohledy jsou zcela běžnými protipóly náhledu na naše „dříve narozené“ spoluobčany. Jedna skupina lidí vidí ve stárnutí, především změny, jako jsou vrásky, scvrklé a zesláblé tělo, ztráta smyslů, ale také strach z utrpení, samoty a především z blížící se smrti. Tento názor chápe tuto etapu života pouze negativně. Ano tento proces je spojen s určitými změnami, které nemusí být vždy radostné. Obtíže spojené se stářím mnohem méně souvisejí s nedostatky a vadami starých lidí, ale především s tím, jakým způsobem je my sami vnímáme a jak se na ně díváme. Jestliže nebudeme starým lidem dávat úctu, lásku a naději, jestli s nimi nikdo nebude počítat, jaký by potom tyto členové společnosti, potažmo my za pár let, měli důvod dále žít. Velká část populace je toho názoru, že život se odehrává ve třech fázích: nejprve je to fáze prudkého vzestupu charakteristického pro mládí, následuje dlouhé období, které můžeme přirovnat k rovině, to je období dospělosti, typické velkou produktivní aktivitou. Nakonec mluvíme o období úpadku, tedy stáří. Ovšem existuje také druhý pohled a to ten, že stáří nepředstavuje nutně jenom úpadek. Velká část procesu slábnutí a „odcházení“ organismu je v našich rukou. Některé tyto procesy dokážeme zpomalit a někdy jim i zcela zamezit. V procesu stárnutí můžeme ostatně dojít k mnohým novým poznatkům a zkušenostem, vždyť přeci v každém věku člověk může něco získat a nějakým směrem se vyvíjet. V každé době se potýkáme se ztrátami, strádáním a ranami. Celý život je procesem pokroků, vyrovnáváním se s nedostatky, se smrtí, truchlením, ale i s radostmi a šťastným obdobím. Jen díky tomu člověk může opravdu naplno žít. (Pichaud a Thareau, 1998)

Potenciál stáří znamená, že právě v této, ne vždy lehké fázi života, jsou nejpříhodnější podmínky k využití všech svých životních zkušeností a výsledků celkového vzdělávání ke zvýšení povědomí moudrosti starých lidí a sociálních kompetencí pro všechny další generace. Jako tradiční moudrost chápeme dosaženou určitou duchovní zralost obsaženou v hodnotách, názorech, postojích, promítajících se do reálných dějů každodenního života v přirozeném běhu světa. Není to však automatickým výsledkem stáří, je to výběrová vlastnost, k níž dojde

jen menší část lidí. Toto pak můžeme považovat jako odměnu za život prožitý v souladu s intelektem, mravností, citem a jednáním. (Sak, Kolesárová, 2012)

Každá životní etapa má pro samotného člověka, ale i pro společnost, ve které žije své nezastupitelné místo. Dle Saka a Kolesárové má pro jedince největší hodnotu mládí (16 – 30 let) a dále již hodnota dalších životních částí klesá až do závěru stáří nad 70 let. Dle jejich průzkumu vidí ve stáří nad 70 let největší hodnotu pouhých 16 % lidí z dotazovaných 1 014 respondentů. Stejně tak se dle nich propadl také přínos pro společnost, kdy pouze necelých 5 % respondentů vidí toto období, jako významné.

Obrázek číslo 1: Význam jednotlivých životních fází

Zdroj: Sak, Kolesárová, *Sociologie stáří a seniorů*, 2009: 32

Je třeba si uvědomit, že negativní efekt vysokého stáří je převýšen zkušenostmi a vývojem onoho staří. Vždyť v dnešní době na rozdíl od minulých let, je populace lidí nad 60 let svou výkonností téměř srovnatelná s výkonností padesátníků. Toto naznačuje nový a nadějnější obraz stárnutí, který nám přináší více optimismu, pro všechny budoucí generace. Stáří ovšem ukazuje i svou druhou tvář, kdy stále více letitých, trpí velkými obtížemi a to ať již máme na mysli problémy fyzické, zdravotní, duševní a další. Obecně lze říci, že o biologických příčinách stárnutí je až překvapivě málo informací. Tento fakt můžeme přisuzovat tomu, že biologické příčiny jsou těžce popsitelné, vystopovatelné a určitelné. Lidé si stále více kladou otázky, týkající se právě tohoto procesu. *Proč buňky stárnou? Jak se obnovují tkáně? Proč tělo stárne? Proč se některá onemocnění vyskytují častěji ve stáří?* (Gruss, 2009, s. 8)

Odborníci by se neměli zabývat pouze chátráním naší tělesné schránky a její smrtelností, protože proces stárnutí totiž začíná již v okamžiku oplodnění. Musíme tedy nahlížet na celý průběh lidského života v celkovém kontextu ve všech různorodých etapách. Vždyť vývoj člověka je neustálý sled změn a proměn, které přetrvávají po celý život, ať je již jakkoli dlouhý. Když budeme nahlížet na věk čistě teoreticky, neexistuje tedy absolutní hranice stárnutí organismu. (Gruss, 2009)

1.1 Stárnoucí společnost

Sociologické studie odpovídají na otázku věkové struktury pojmem „generace“, který do sociologie zavedl Mannheim v roce 1976. Tento pojem generace vysvětluje, jak se zachová sociální systém, který je neustále proměnný tím, že se jeho členové rodí a umírají. Generace je dynamickým aspektem společenské reprodukce i individuálního věku. Má přírodní základ, avšak není zcela přírodou určena. Srovnání zemí ukazuje, že to není jen biologie člověka, která rozhoduje o věku, kdy začíná například povinná školní docházka, stejně tak není ani odchod do důchodu vymezen jednoznačně. Prostřednictvím generací společnost svou zkušenost vymezuje za pomoci následujících atributů. (Chytil, Sýkorová, 2004)

Tyto atributy vymezil Mannheim in Chytil, Sýkorová (2004, s. 14)

- 1. přicházejí stále nové nositelé kultury,*
- 2. odcházejí starší, zkušení nositelé kultury,*
- 3. členové společnosti se aktivně podílejí na společenském dění jen v určitých časových úsecích.*
- 4. generace dále zajišťují předávání akumulované kulturní hodnoty,*
- 5. zajišťují i kontinuitu obměn podle sebe sama.*

Starší generace v socializačním procesu předávají veškeré nabyté zkušenosti a znalosti. Aby k tomu byly legitimizovány, připisují se jim nároky na úctu a autoritu od mladších generací. Je ale potřeba si uvědomit, že v dnešní době toto pravidlo ztrácí svou dříve striktní platnost a nastává zvrát toho druhu, že se starší generace musí naopak učit od mladších. Dnes je tomu většinou tak, že se zacházení s novými komunikačními prostředky či jinými elektronickými vymoženostmi učíme pracovat od našich potomků. (Chytil, Sýkorová, 2004)

1.2 Stáří

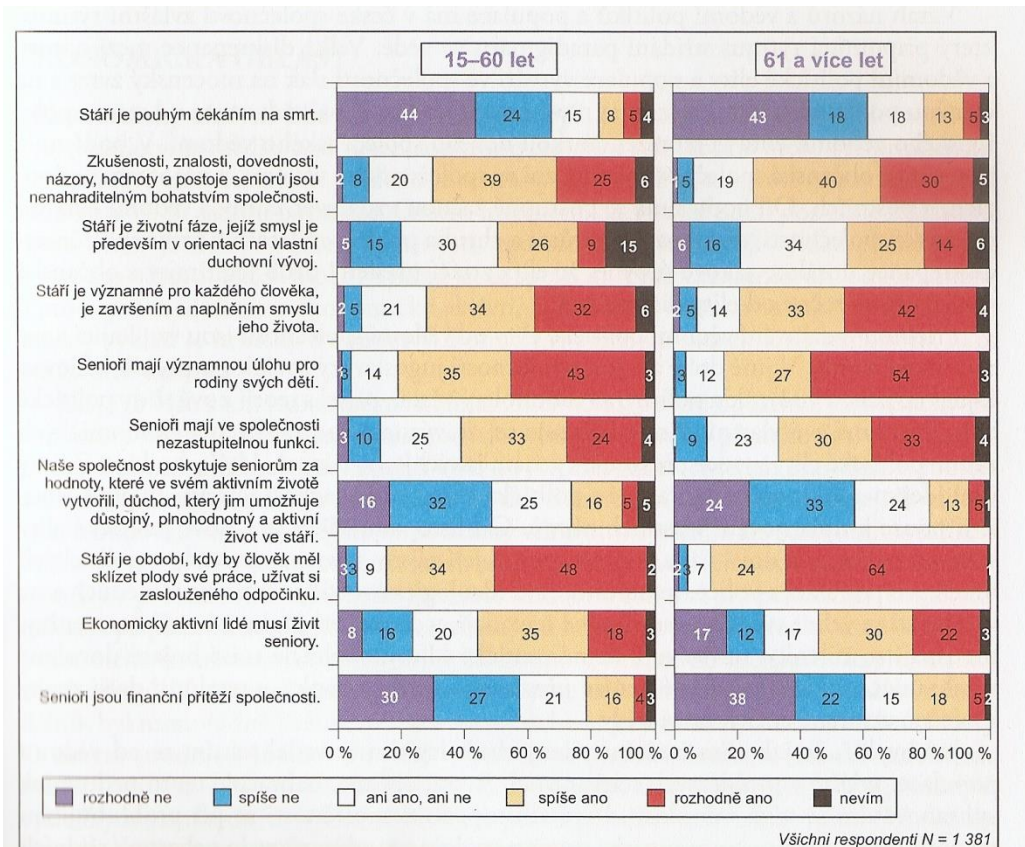
Dříve, než se budeme dále zabývat samotným procesem stárnutí, je potřeba si definovat, co to stáří vůbec je. Obecně lze říci, že stáří a vymezení tzv. seniorského věku je individuální a liší se na základě jednotlivých odlišností kultur, geografických oblastí, ale i filozofických přístupů. Individuální vnímání stáří je ovlivněno především časem, ve kterém se nachází onen posuzovatel. Kolem roku 1800 byl běžně za starého člověka považován čtyřicátník, zatímco v dnešní době se dolní hranice stáří, v rozvinutých zemích, udává okolo věku 65 let. (Langmeier, Krejčířová, 1998)

Dle výkladu uvedeného v psychologickém slovníku je stáří „*konečná etapa geneticky vyměřeného trvání života*“ (Hartl, Hartlová, 2000, s. 562)

Pojmem stáří se, zabývá Světová zdravotnická organizace, vymezuje ho následovně: „*stařecký věk neboli senescence období života, kdy se poškození fyzických či psychických sil stává manifestní při srovnání s předešlým životním obdobím*“. (Haškovcová, 2010, s. 20)

Dle výzkumů se v České republice náhled mladší generace na stáří odvíjí především od vzhledu člověka. (Rabušis, Vohralíková, 2004) To je ovšem náhled velmi nepřesný a zavádějící.

Obrázek číslo 2: Možné pohledy na fenomén stáří

Starý je ten, který tak vypadá nejen z důvodů věku, ale také je ovlivněný zdravotním stavem či způsobem života dotyčné osoby. Dle Stuarta – Hamiltona (1999) je chápáno stárnutí, jako závěrečná fáze lidského rozvoje a je zároveň brána jako součást koloběhu proměny člověka.

Je však známo, že lidé se obávají úbytku tělesné a duševní atraktivity, energie, samostatnosti, vnímavosti, celkového rozumu, úhrnem ze ztráty své prestiže a svého statusu. Máme vlastně „strach před strachem“, a to především proto, že by nám mohla společnost paušálně připisovat toto „odcházení“. Z tohoto důvodu mnozí lidé seniorského věku skutečnost vyúsťující v tyto problémy popírají a odmítají si nastupující stáří přiznat. (Chytil, Sýkorová, 2004)

Naopak výhodu ve stáří můžeme spatřovat v tom, že se člověk odpoutává od malicherností a nedůležitostí, získává tak určitou svobodu. Pout, která ho svazovala před tímto obdobím, je celá řada. Sak a Kolasárová (2012) mezi ně řadí: „*obecný společenský tlak ke konformitě, ke sdílení názorů a dodržování sociálních norem, je doprovázen i tlakem vyplývajícím z požadavků profese*“. V řadě jejich výzkumů byl význam získané svobody seniory opakovaně zdůrazňován. V první řadě se jedná o volnost v naplňování životních stylů. Senior se ve většině případů osvobozuje z nechtěných zábran, osvobozuje se i ve svých postojích, názorech a celkově se prohlubuje jedinečnost jeho bytí. Chápání svobody ve stáří je velmi různorodé a odvíjí se mimo jiné od závislosti na životní historii a individuální osobnosti každého člověka. (Sak, Kolesárová, 2012)

1.2.1 Stárnutí

Stárnutí je významným fenoménem existence lidstva. Každý člověk se zajímá o procesy stárnutí a o oddálení této části životního údobí po celou dobu jeho samotného bytí. Tento fenomén byl akceptován hlavně v minulosti, kdy se projevovala úcta a zájem o zkušenosti starých lidí, kteří proto získali jisté privilegium. Vnímání stáří a stárnutí je tedy společenským fenoménem a rovněž je výpovědí o kultuře společnosti, jako takové. (Kalvach, 2004)

Samotný proces stárnutí začíná narozením člověka a dále pokračuje až do okamžiku jeho úmrtí. Jedná se o komplexní přirozený proces, se kterým se setkává každý z nás. Lidskou vlastností je skutečnost, že si začneme uvědomovat vlastní stáří až v tom okamžiku, kdy nezvládáme činnosti, které jsme v minulosti běžně prováděli. Na uskutečňování většiny aktivit, musíme v té době již vynaložit stále více fyzických, ale i psychických sil a především času. Toto vše s sebou nese limitování stárnoucího člověka a jeho nutnost přizpůsobit se

těmto změnám. Veškerá období, kterými si člověk postupně prochází, jsou doprovázena nějakými změnami a zátěžemi, ale na druhé straně nám také dávají i určité možnosti. (Malíková, 2011)

Jak již bylo řečeno, vymezit jednoznačně samotné stárnutí je téměř nemožné. Existuje celá řada definic, ale žádná není natolik výstižná, aby ji další nedoplňovala. To vše nutí k dalším úvahám a hledáním konečného závěru. To je však prozatím nemožné.

Dle Topinkové a Noiwirtha (1995) je stárnutí charakterizováno, jako specifický, nevratný a neopakovatelný proces, který lze paušalizovat na celou přírodu. Běh tohoto procesu nazýváme „život“. Jeho délka je určována limity pro každý živočišný druh a je specifická. Délka života je určena především geny, které nám určí nástup stárnutí, hlavně jejich projevy, znaky a odlišnosti, až do konečné fáze smrti, která se vyznačuje svou jedinečností. Na průběh stárnutí mají hlavní vliv různá onemocnění, ať již fyzická či duševní, která rychlost stárnutí zvyšují. Mnohdy mohou zapříčinit konečnou smrt jedince dříve, než bychom jej považovali za „starého“.

Stárnutí je poslední fází vývoje, kterou prochází každý jedinec a nelze ji chápat bez spojitosti prožitých etap životního cyklu. Kvalita stáří je ovlivněna především způsobem života v dětství, mládí a dospělosti. (Sak, Kolesárová, 2012)

Čevela, Kalvach a Čeladová (2012) ve své publikaci poukazují na skutečnost, že stárnutí v individuální rovině může nabývat trojí podoby:

- úspěšné stáří – tím to se rozumí takové stáří, které umožňuje seniorovi být aktivní, spokojený, seberealizovat se a sociálně se uspokojovat,
- obvyklé stáří – odpovídá většině starým občanů společnosti, jedná se o výsledek nerovnováhy mezi zhoršeným zdravotním a funkčním stavem, psychickými potřebami a nároky prostředí. Důležité jsou také sociálně ekonomické možnosti,
- patologické stáří – představuje celkové zhoršení situace, nejen po stránce zdravotní, fyzické a duševní, ale také po stránce rodinných a jiných sociálních vztahů.

1.2.2 Typy stárnutí

Abychom lépe pochopili některé souvislosti s problematikou starých lidí, je zapotřebí si uvědomit, že existuje různé rozčlenění.

Podle Kalvacha (2004) se stáří člení následujícím způsobem:

1. Kalendářní stáří
2. Sociální stáří
3. Biologické stáří

Kalendářní stáří je přesně vymezené za využití konkrétního měřítka, tedy věkem. Věk je považován za jednu ze základních charakteristik člověka, jedná se o vypovídající hodnotu o tom, že člověk po uplynutí určitých roků je opravdu starý. Vzhledem k tomu, že se věková hranice posouvá, prodlužuje se doba dožití a zlepšuje se zdravotní a funkční stav nově stárnoucích generací, je v dnešní době považován počátek stáří na 65 let. Vlastní stáří je vymezeno od věku 75 let.

V 60. letech 20. století stanovila Světová zdravotnická organizace hranici patnáctileté periodizace lidského života (Příhoda in Kalvach, 2012, s. 47):

- 30 – 44 let - *dospělost, ADULTIUM*
- 45 – 59 let - *střední věk, INTEREVIVUM*
- 60 – 74 let - *stárnutí, SENESCENCE*
- 75 – 89 let - *kmetství, SENIUM*
- 90 a více let - *dlohověkost, PATRIARCHIUM*

B. L. Neugartenová (Neugarten in Kalvach, 2012, s. 47) přichází s modernějším členěním, kdy navrhla nové pojmy „mladí senioři“ pro věk 55 – 74 let a „staří senioři“ pro 75 a více let. Od těchto pojmů se odvozuje i současné členění stáří:

- 65 – 74 let: *mladí senioři – problematika penzionování, volného času, aktivit, seberealizace*
- 75 – 84 let: *staří senioři – problematika adaptace, tolerance zátěže, specifického stonání, osamělosti*
- 85 a více let: *velmi staří senioři – problematika soběstačnosti a zabezpečení*

Druhým typem stáří je sociální stáří. Dochází zde ke změně životního stylu, ekonomického zajištění, sociálních rolí a potřeb. Sociální stáří poukazuje zejména na rizika seniorů, jako jsou maladaptace na penzionování, ztráta životního programu a společenského postavení, osamělost, pokles životní úrovně, ageismus. (Kalvach, 2012).

Počátek tohoto období nastává odchodem do starobního důchodu, který je jak uvádí Haškovcová (2010) pro většinu lidí velice traumatizující. Odchod do důchodu představuje změnu dosavadních zvyklostí a posun od toho, co je pro nás známé k něčemu, co je nejasné. Je dokonce popsán odborníky jako tzv. penzijní kolaps a penzijní smrt. Zajímavostí je, že tento „kolaps“ nejčastěji postihuje lidi zastávající vyšší funkci v zaměstnání, kdy pro

vytíženost neměli čas na své záliby, které by v důchodu rozvíjeli. Nástup tohoto období života, by tyto aktivity, pomohly lépe prožít a v konečném důsledku by mohly přinést i důvod radosti ze zaslouženého odpočinku.

Sociální periodizace života se dělí:

- První věk – předproduktivní – období dětství a mládí
- Druhý věk – produktivní – období dospělosti
- Třetí věk – postproduktivní – stáří
- Případně čtvrtý věk – období závislosti.

Pro naše účely, je potřeba dále rozvinout pouze pojem třetího a čtvrtého věku. Třetí věk znamená pro člověka aktivní a nezávislý život plný radosti, spokojenosti, plnění si přání a pojmů stáří, jako další etapy života, nikoliv té „špatné a konečné“. Vedle toho čtvrtý věk je obdobím, kdy je senior většinou již odkázán na pomoc druhé osoby nebo druhých osob, kdy jeho vlastní zájmy (aktivity) jsou zatlačovány do pozadí a do popředí se dostává pouze uspokojení svých základních potřeb. (Stuart – Hamilton, 1999)

Je to nejméně pozitivní obraz stáří, projevuje se výraznou ztrátou rozumového potenciálu, kdy schopnost učení se neustále snižuje. Nejstarší lidé ztrácejí kontrolu nad svým životem, jsou osamělí a nespokojeni s tím, že nemohou dále řídit svůj vlastní život. Mají oproti lidem třetího věku větší pravděpodobnost, že budou trpět mnoha chronickými onemocněními a nízkými funkčními hodnotami. U velmi starých lidí dochází k výraznému nárůstu demencí. U sedmdesátiletých je diagnostikována demence u méně než 5 % lidí. U osmdesátiletých je to 15 % a u devadesátiletých téměř polovina. Nejrozšířenější je Alzheimerova demence, která vede k pozvolné ztrátě základních lidských vlastností, jako jsou intencionalita, autonomnost, identita a sociální vztahovost. (Gruss, 2009)

V dnešní společnosti se sociální periodizace, prolamuje a posouvá. Proti původní představě stařecké neužitečnosti se staví možnost celoživotního rozvoje za pomoci sociálních služeb pro seniory např. celoživotní vzdělávání a seberealizace. (Young a Schuller in Kalvach, 2012)

Posledním typem stáří je biologické stáří neboli „biologický věk“. Ten se posuzuje podle celkového stavu lidského organismu. K určení biologického věku je zapotřebí znát následující atributy:

- anatomický věk (stav kosterní soustavy a tělesné stavby),
- karpální věk (stav karpálních – zápěstních kůstek)
- fyziologický věk (procesy organismu např. rychlost metabolismu)

(Stuart-Hamilton, 1999)

Bromley (in Stuart-Hamilton, 1999) označuje stáří jako postvývojovou fázi, protože již byly realizovány všechny latentní schopnosti vývoje a teď již bude docházet jen k poškozování organismu.

1.3 Změny ve stáří

„V organismu probíhá ve stáří řada změn. Reakce stárnoucího člověka na tyto změny a to jakým způsobem se s nimi bude vyrovnávat, jsou ovlivněny hlavně jeho osobností, životními zkušenostmi, výchovou, vzděláním, prostředím, ve kterém žije, reakcemi okolí a jeho možnostmi“ (Venglářová, 2007, s. 12)

Venglářová (in Malíková, 2011, s. 18) popisuje proces změn ve stáří na třech základních úrovních, a to na úrovni těla, duše a sociální.

Obrázek číslo 3: Přehled změn ve stáří

Tělesné změny	Psychické změny	Sociální změny
<ul style="list-style-type: none"> - změny vzhledu - úbytek svalové hmoty - změny termoregulace - změny činnosti smyslů - degenerativní změny smyslů - kardiopulmonální změny - změny v trávicím systému (trávení, vyprazdňování) - změny vylučování moči - změny sexuální aktivity 	<ul style="list-style-type: none"> - zhoršení paměti - obtížnější osvojování nového - nedůvěřivost - snížená sebedůvěra - sugestibilita - emoční labilita - změny vnímání - zhoršení úsudku 	<ul style="list-style-type: none"> - odchod do penze - změna životního stylu - stěhování - ztráty blízkých lidí - osamělost - finanční obtíže

Zdroj: Malíková, Péče o seniory v pobytových sociálních zařízeních, 2011

V okamžiku, kdy si člověk uvědomí, že jeho proces stárnutí je nezvratný, začíná se projevovat schopnost jeho psychologické adaptace na stáří. Jeho přístup může být konstruktivní, někteří si vytvoří až závislost na okolí a okolních vjemech, ale může se stát i to, že vůči všemu a všem zaujme přístup dokonce nepřátelský. (Venglářová, 2007)

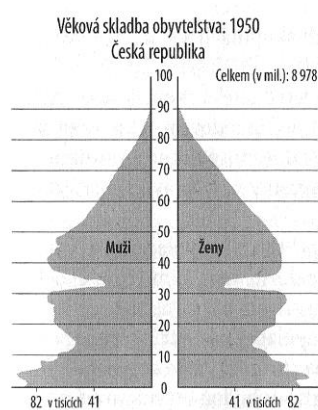
K tomuto tématu se vyjadřuje také Castells (in Sýkorová, Chytil, 2004), který mluví o takzvaném „vypínání“ nepodstatných funkcí, podřízených sociálních skupin a znehodnocení teorií. Tímto chce říci, že lidé seniorského věku se stále více odtrhávají od vnějších podnětů, a naopak se stále více orientují pouze na svou vlastní osobu, případně na své nejbližší. Toto jsou argumenty, které lze snadno a oprávněně vyjádřit výrazem „vylučování“. Často jsou tyto procesy doprovázeny pocitem zmatku, což může vést až k případné dezorientaci člověka.

Stárnoucí osoba je v obecném pojetí charakterizována několika způsoby. Projevuje se celkový úbytek sil a schopností jedince, snižuje se jeho výkonnost, zvyšuje se potřeba jeho koncentrace, přípravy a podpory na jednotlivé činnosti. Toto lze pozorovat nejprve při neobvyklých a náročných činnostech a postupně můžeme pozorovat trend zhoršování se tohoto stavu u méně náročných situací. Dále se zvyšuje enormně potřeba odpočinku a nedílnou součástí je také potřeba stále větší podpory a pomoci. Seniorovi se postupně mění žebříček hodnot a potřeb. Ukazuje se to na stále větší potřebě pocitu lásky, bezpečí a jistoty. Zjednodušeně se jedná o touhu po upevnění citových vazeb. V důsledku stárnutí dochází ke změnám v psychickém stavu a ve všech emočních projevech člověka. (Malíková, 2011)

1.4 Demografická charakteristika z hlediska stárnoucí populace

Vývoj je spojen se změnami reprodukčního chování, což se projevuje ve změnách, jak porodnosti, tak i úmrtnosti, ale i v ostatních demografických procesech. V důsledku toho, jsou změny patrné především ve věkovém složení společnosti. Podle výzkumů našich i zahraničních demografů, je předpoklad, že bude naše republika v polovině 21. století zároveň s Itálií a Řeckem společně s nejvyšším podílem seniorů na světě. Doba dožití neustále vzrůstá, zatím co porodnost má klesající tendenci. Lidé starší 65 let by v roce 2030 měli tvořit 22,8% populace, avšak v roce 2050 by to již mělo být 31,3 % (3 milióny osob). V minulosti byly tyto čísla podstatně menší. Relativně nejrychleji se přitom bude zvyšovat počet osob nejstarších, tj. nad 80 let. Dle výzkumů by mělo žít v České republice do roku 2050, přibližně půl milionu občanů převyšujících tento věk. V současné době tvoří 3% celé evropské populace seniori nad 80 let, což v roce 2050 bude již nejméně 10%.

Obrázek číslo 4: Věkové složení obyvatelstva

Obr. 1 Věková pyramida obyvatelstva ČR v roce 1950

Obr. 2 Věková pyramida obyvatelstva ČR v roce 2008

Obr. 3 Věková pyramida obyvatelstva ČR v roce 2050

Zdroj: Český statistický úřad in Dvořáčková, Kvalita života seniorů, 2012

Na základě vývoje směřujícího ke stále starší populaci, se ve společnosti stále více projevuje diskriminace seniorů. Tento fakt je možné pozorovat především na výskytu nevhodného chování mladší generace vůči starším lidem a dále na stoupajících předsudcích, které jsou vyústěním milné představy mladší generace o jejich zatížení staršími občany, ať už v jakémkoli směru. Vznikly tak mýty jako: stáří je finanční zátěž, staří lidé jsou všichni stejní a především mladí chápou stáří, jako nemoc. Důsledkem toho se senioři právem cítí odstrkováni. Stále častěji tak můžeme pozorovat jev, kdy jednotlivé věkové skupiny se spolu nedokážou domluvit, natož si vzájemně porozumět. (Klementová, Dlabalová, 2008)

„Stárnutí populace je celosvětovým problémem, který je potřeba nejen akceptovat, ale také mu přizpůsobit další vývoj civilizované moderní společnosti, v níž má každý jedinec právo na kvalitní život“. (Pokorná, 2010, s. 7)

„Přístup k seniorům na základě jakéhokoliv předsudku vede k nepochopení jedince, opomíjení jeho potřeb, pocitů, nároků a práv, nerespektování lidské důstojnosti, ponížení a degradaci osobnosti“. (Malíková, 2011, s. 38)

K vyřešení těchto problémů nestačí jen nastavení právních norem nebo striktních opatření, ale především je potřeba změnit morální uvědomění celé společnosti. To znamená, přijetí a začlenění stáří do celého běhu běžného života. (Malíková, 2011)

2 POTŘEBY SENIORŮ

Potřeba seniora může být uspokojena jednak žádoucím a jednak nežádoucím způsobem. „Potřeba je projevem určitého nedostatku, deficitu či strádání, jehož odstranění je žádoucí, a je velký předpoklad, že doplnění tohoto deficitu (neboli saturace potřeby) povede ke zlepšení stavu člověka či ke zvýšení jeho spokojenosti. (Trachtová, 2001, s. 10)

Můžeme si říci, že žádoucí způsob uspokojení potřeb je takový, který nemá škodlivý vliv na okolí nebo jiné osoby a je v souladu se zákonnými normami a se sociálně kulturními hodnotami člověka. Naproti tomu nežádoucí způsob uspokojování potřeby je takový, kdy dochází k poškození jiných osob nebo jedince samotného, nejsou v souladu se sociálně kulturními hodnotami nebo jsou v zásadním rozporu se zákonem. (Malíková, 2011)

Z filozofického hlediska lze naznačit, že kvalita života není tvořena pouze materiálním či formálním zabezpečením, ale patří sem i okolnost, ke které člověk směřuje a co můžeme nazývat smyslem svého života. (Hogenová, 2002)

„Potřebou se nerozumí pouze něco, co člověku chybí, ale také a hlavně to, k čemu člověk skrze ni směřuje. Potřeba je projevem bytostného přání“. (Pichaud, 1998, s. 36)

Do moderní psychologie uvedl zejména Viktor Frankl pojem životní smysl, který pokládal za „vůli ke smyslu“, to vysvětluje, jako hlavní motivační sílu. Podmínkou pro to, aby člověk vůbec žil, jednal a vše prožíval s pocitem smysluplnosti, je mít důvod pro, co žít. Hluboký a trvalý nedostatek smyslu ke šťastnému prožitku po celý život člověka, ať už v mládí, dospělosti nebo seniorském věku, a to především, působí nejen duchovní strádání, ale má také devastující účinek, který se projevuje na duševním, společenském a tělesném stavu. Člověk musí být dostatečně svobodný pro uskutečňování svých zvolených smysluplných hodnot, aby tak mohl činit s plnou odpovědností za ně. (Balcar in Payne, 2005)

Lidské potřeby nejsou neměnné, ale naopak se vyvíjejí a kultivují. Na rozdíl od pudů a instinktů, které chápeme, jako biologicky dané, nejsou ovlivněny zvenčí. U každého člověka se vyjadřování a také uspokojování potřeb děje jiným způsobem. (Trachtová, 2001)

Aktivizování a uspokojování potřeb vybízí jednotlivého člověka k jeho činnosti. Tato aktivizace trvá tak dlouho, dokud není potřeba uspokojena nebo se sám jedinec neshoduje s faktem, že nedokáže být naplněna. (Šamánková, 2011)

Dle Lukasové (in Dvořáčková, 2012), která se ve svém výzkumu zabývala obsahovými kategoriemi smyslu života, bylo zjištěno celkem devět kategorií. Jimiž jsou vlastní blaho, seberealizace, rodina, societa, zájmy, požitky, zaměstnání, spirituální potřeba a v neposlední řadě vitální potřeba.

2.1 Maslowova klasifikační škála

Lidskými potřebami, jako takovými, se již zabývalo opravdu mnoho autorů a vznikla řada různých škál, které tuto problematiku člení do různých kategorií. Jednou z nejrozšířenějších a také nejpoužívanějších je tzv. Maslowova klasifikační škála nebo také nazývána Maslowova pyramida či hierarchie potřeb. Je nejvíce používána ve zdravotnictví, ošetrovatelství a v oblasti sociálních potřeb.

Obrázek číslo 5: Maslowova pyramida

Zdroj: Home Economicus, 2013

Můžeme říci, že první čtyři stupně zasahují do kategorie uspokojitelných, tzv. definitivních potřeb. Zde můžeme zařadit všechny potřeby, které po jejich naplnění dále nenarůstají. To znamená, že se člověk přesune k jiným, někdy vyšším potřebám. Pátý stupeň však reprezentuje potřeby téměř neuspokojitelné. K tomu dochází především proto, že ve chvíli, kdy by se člověk mohl přiblížit samotnému cíli své potřeby seberealizace, posune se její hranice zase o něco dále. Proto je to neustálá cesta za konečným cílem, který se ovšem neustále proměňuje, ale i vzdaluje. Tento mechanismus samozřejmě může fungovat i u jiných potřeb prvních 4 stupňů, ale převažuje v rámci 5. stupně. (Home Economicus, 2013)

Dle samotného Maslowa, byl koncept pojat v širokém kontextu, který zahrnoval všechny oblasti celého lidského života.

Základní tělesné a fyziologické potřeby definoval, jako potřeby s největší prioritou, jelikož neuspokojení jedné z nich se odráží na celkovém stavu a zdraví. Tvoří je:

- potřeba dýchání,
- potřeba regulace a tělesné teploty,
- potřeba tělesné integrity,
- potřeba vody,
- potřeba spánku,
- potřeba přijímání potravy,
- potřeba vylučování a vyměšování,
- potřeba pohlavního styku,
- potřeba fyzické aktivity. (Malíková, 2011)

V seniorském věku a to především u 80 a více letých, vstupuje do popředí uspokojování potřeby spánku, odpočinku, vyměšování, přijímání potravy a vody. Samozřejmě, že u každého seniora se potřeby odrážejí od jeho aktuální zdravotní situace a především od jeho motivace dalšího prožívání života. (Mlýnková, 2011)

Potřeba bezpečí a jistoty vznikají brzy po uspokojení fyziologických potřeb. Zahrnují:

- jistotu zaměstnání,
- jistotu příjmů a přístupu ke zdrojům,
- fyzickou jistotu, tzn. ochranu před násilím a agresí,
- morální a fyziologickou jistotu,
- jistotu rodiny (manžel/ka, děti, vnoučata, pravnoučata, širší rodina),
- jistotu zdraví.

Potřeba lásky a spolupatričnosti. Tyto potřeby jsou nazývané také jako sociální nebo společenské a reprezentují veškeré citové vztahy například u přátel, v partnerském vztahu a v celkové potřebě mít rodinu a tedy o koho se opřít.

Potřeba úcty a uznání. Tato potřeba vede ke zlepšení sebedůvěry a sebepojetí sebe sama. Projevuje se snahou o dosažení úspěchu, respektu, samostatnosti, uznání a pozornosti okolí a následné pochvaly.

Potřeba seberealizace. Jedná se o potřebu, kterou Maslow hodnotí, jako nevyšší potřebu. Vyjadřuje snahu o naplnění záměru a představ člověka. Ten se snaží být, co možná nejlepší a seberealizované osoby charakterizuje takto:

- přijímají vše v životě a především sebe samotné,
- jsou spontánní v myšlení a činech,

- jsou tvořivé,
- zajímají se o řešení problému, mnohdy i řešení problémů cizích lidí a tyto tvoří v jejich životě stěžejní roli,
- vnímají blízkost jiných lidí,
- váží si života,
- mají v sobě svou vnitřní etiku a nezávislost a tu uplatňují i na vnější autoritě,
- neposuzují na základě předsudků, ale zásadně svým objektivním způsobem. (Malíková, 2011)

Maslow také ještě hovoří o takzvané „sebetranscendenci“, která tvoří nadstavbu nad výše zmiňovanými pěti úrovněmi. Nazývá se duchovními potřebami. Jedná se o zkoumání rozvíjení zážitků, osobní růst a rozvoj. Lidé dosahující vrcholných zážitků jsou ti, kteří jsou nejčastěji seberealizovaní, zralí a sebenaplnění. (Malíková, 2011)

Musíme si uvědomit, že především u těch nejstarších seniorů je potřeba duchovna povýšena mnohdy nad ostatní potřeby. Jejich celkové rodinné vedení k životu bylo totiž opíráno například o různé druhy náboženství již od raného dětství. Proto není nic horšího než, když seniory vytrhneme z těchto jejich jistot.

V mnoha teoretických i praktických studiích se ukázalo, že celkové vnímání smysluplnosti života má nejen negativní, ale i pozitivní aspekty na duševní zdraví a psychickou pohodu člověka. Kováč (2007) považuje smysl života za vrcholný a univerzální ukazatel kvality života a připisuje mu naprosto hlavní pozici.

Stáří je časem, kdy se život uzavírá v jeden celek, tzn. kruh života se uzavře. Ve stáří jde o uvědomování si smyslu lidských životů, nejvíce však života vlastního a života vůbec. Jde o jeho naplňování, pochopení a vede k subjektivnímu vyrovnání se s celkovým děním ve svém životě a následně k uklidnění se a uzavření vlastní epochy života. (Vymětal, 2003)

3 VZTAHOVÉ SÍTĚ

V této kapitole se budu zabývat samotnými vztahy člověka a to, jak těmi v mládí, tak především ve stáří. Tyto vztahy přechází, jak je známo během let do zásadních rozlišností. Člověk se v mladším, dospívajícím až dospělém věku a hlavně následně v seniorském období dívá na nároky ve vztahu mezi lidmi, věcmi, zvířaty, vztahu k celoživotnímu vzdělávání, rozdílně. Potřeby, které v mládí považujeme za důležité nebo naopak nedůležité, s přibývajícím lety přehodnocujeme. Jedná se o neustále se měnící proces, kdy člověk vyhodnocuje své stávající vztahové sítě, jedny ruší a jiné zakládá. Ale především některé udržuje po celý svůj život. Tyto můžeme považovat za natolik pevné v základech, jelikož už vydržely mnohé lidsky rozdílné názory a překonaly spoustu překážek. V každém životním období je potřeba si uvědomit, že se na svět díváme jinými očima, ale stále jsme ti stejní lidé. Většinou s moudrostí, která přijde s přibývajícím věkem, si také daleko více začneme vážit dobrých a pevných přátelských svazků.

3.1 Člověk jako společenská bytost

Ne zcela nadarmo se říká, že člověk je tvor společenský a pospolitý. Je třeba si v průběhu života a o to více ve stáří udržet dostatečné množství přátel a známých, na které se můžeme v případě potřeby obrátit. Švancara (1983, s. 88) uvádí, že „*ve všech pojetích aktivního stáří se klade důraz na udržení sociálních funkcí v průběhu stárnutí i ve stáří, neboť sociální funkce a vazby jedince ve stáří jsou do značné míry nezávislé na probíhajících biologických změnách organismu*“. Přiznejme si, že jsou věci, které každý člověk probírá raději se svým přítelem, než se členem rodiny. Mladý člověk může porozumět jen těžko záležitostem starých lidí. Proto se často starší lidé, kteří si chtějí zavzpomínat, na dobu svého mládí, sdružují se sobě rovnými. Takové setkávání vrstevníků je důležité pro interakci se svou minulostí. Mezi těmito, také seniory, může člověk najít pocit sounáležitosti a získat bezpečí v tom, že není sám, kdo se potýká nejen s radostmi, ale také s problémy, které stáří s sebou neodmyslitelně nese. (Tošnerová, 2002)

Člověk se v průběhu celého života stává součástí sociálních skupin, začleňuje se do společenského prostředí, které ovlivňuje, ať už v pozitivním či negativním smyslu, a zaujímá v něm také určité postavení. V mladším věku je práce nutnou podmínkou každé existence a je potřeba k uvolňování energie a k uspokojování lidských potřeb. (Duchoň, 2008) Musíme si uvědomit, že právě tuto možnost lidé staršího věku mají stále méně a senioři ve vyšším věku

(například 80 a více let) ji zcela ztrácí. Je proto důležité najít jiné mechanismy, které těmto lidem dají důvod dále žít.

Dobré stáří je výsledkem osobního nasazení a vlastního způsobu života, proto stále více vyvstává otázka, jak by mohla celá společnost, ale i jednotlivec přispět k vytvoření lepšího stáří. (Gruss, 2009)

Musíme tedy porozumět předpokladům, které vedou ke „zdravému“ stáří a to i ve velmi pozdním věku. Je třeba nalézt cesty, jak proces stárnutí ovlivnit tím nejvíce žádoucím způsobem. Biologie stárnutí je ovlivněna nejen genetickými dispozicemi, ale také vnějšími vlivy, jež rozhodujícím způsobem ovlivňují projevy stáří. (Gruss, 2009)

3.2 Změna životního stylu

Odchodem do důchodu člověk nedobrovolně ztrácí velkou část svých kontaktů a z tohoto důvodu se může cítit osamělý a nepotřebný. Ovšem je důležité si uvědomit, že ne vždy lze spojovat samotu s osamělostí. I člověk, který se nachází ve větší společnosti lidí, se může totiž cítit osaměle. (Tošnerová, 2009)

Odchod do důchodu bývá pro mnohé seniory velkou životní krizí a především životní změnou. Člověk, jako společenský tvor, chodil do práce celý svůj život, z toho mu vyvstávaly různé povinnosti, ale především se jednalo o náplň jeho života. Někdo od něho vždy něco žádal, za něco byl zodpovědný, projevovali mu důvěru za svěřenou práci, ale také mu mohli něco vytýkat, což ho posunovalo dál. Je potřeba si uvědomit, že práce člověka zařazuje do určitého kolektivu lidí, se kterými se dělí o společné zájmy, kde má své určité postavení, úlohu a především svůj význam. Dosáhnutím důchodového věku se toto postavení mění, člověk je na jednu stranu více volný, ale na druhou stranu také ztrácí svůj životní program. Mění se také sociální postavení, rozvrh času a životní styl. (Litoměřický, Krajčák, 1991)

Hlavní potřebou člověka je totiž sdílet své zážitky, starosti a radosti s dalšími lidmi. Je proto potřeba si uvědomit, že svůj život máme ve svých rukou jen my sami a je jen na nás jestli budeme osamělost pouze žít nebo proti ní budeme bojovat, za pomoci svých dětí, vnoučat, příbuzných, ale také zájmů, které vedou ke společně sdíleným činnostem a napomáhají právě ve vytváření různých, ať už blízkých či vzdálenějších vztahů. (Tošnerová, 2009).

3.3 Volný čas

Jak jsem již výše uvedla, k výraznému předělu v životě seniora dochází při odchodu do důchodu, kdy se musí vyrovnat se změnou ztráty práce a se získáním spousty volného času. V tomto období se volný čas seniorů stává jejich hlavní náplní života. Na počátku stáří je většina seniorů relativně zdravých a v dobré fyzické kondici. (Sak, Kolesárová, 2012)

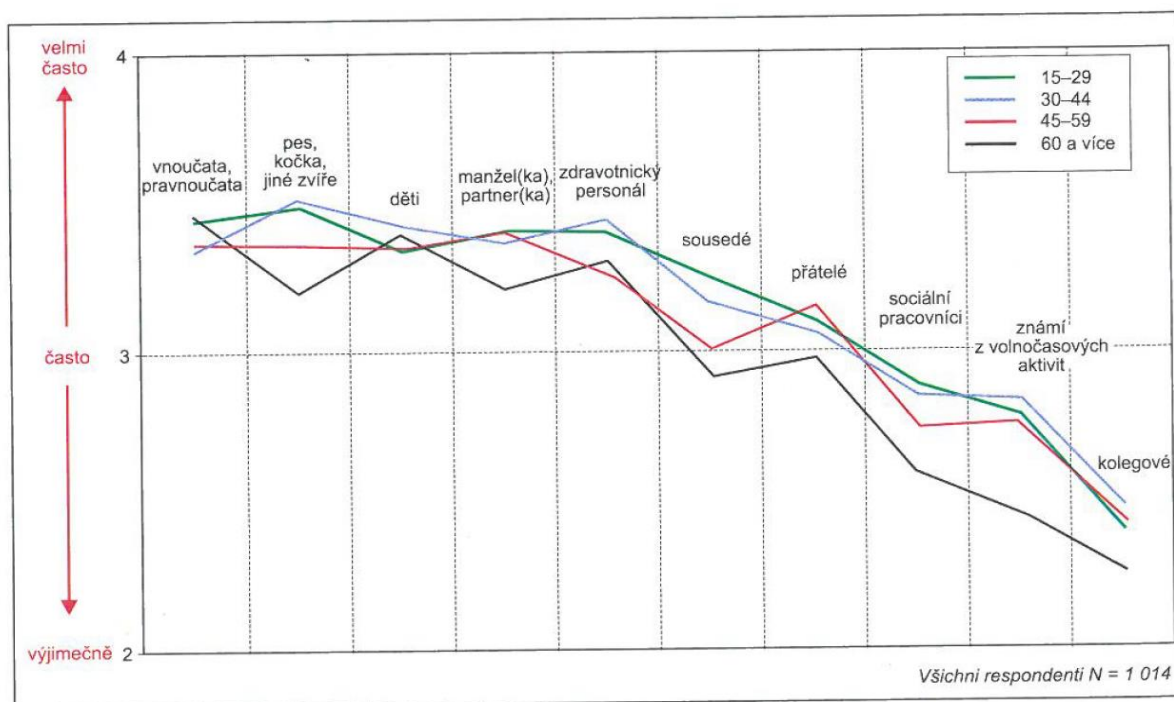
„Zatím co mladší generace „horko těžko“ vyšetří nějaký čas na své zájmové aktivity, senioři by z nich naopak mohli učinit „páteř“ svého života.“ (Haškovcová, 2010, s. 179)

Podle Haškovcové (2010) většina dnešních seniorů ještě chodí do práce, někteří navštěvují univerzitu třetího věku a jiní se věnují svým koníčkům. K běžným volnočasovým aktivitám seniorů patří chalupaření, kutilství, turistika, sběratelství, hudba, zpěv a tanec.

Sak a Kolesárová (2012, s. 101) uvádějí výzkum: *„Kdo a v jaké frekvenci se vyskytuje v sociálním poli seniora a jaký má pro seniora význam. Podle názoru populace do šedesáti let se nejčastěji vyskytuje v sociálním poli seniora zvíře, které vlastně do sociálního pole nepatří, ale plní mnoho psychosociálních funkcí nahrazujících sociální vztahy. Hodnocení seniorů ve smyslu frekvence kontaktu jsou vnoučata, děti, zdravotnický personál, manžel/ka a z hlediska významu pro seniory jsou nejvýznamnějšími prvky sociálního pole děti, vnoučata, manžel/ka, zdravotnický personál, přátelé, zvíře.“*

Rozšíření života se zvířetem je výpovědí také o krizi mezilidských vztahů, odcizování lidí a nárůstu agresivity. I když je pravdou, že pro část lidí bylo soužití se zvířetem samozřejmostí, již od mládí, nyní se tato skupina starých lidí, žijících se zvířaty z osamělosti navyšuje. Je to také dáno změnou sociálních vztahů v rodině a společnosti obecně. Tomu nasvědčuje slabá pozice sousedů v sociálním poli seniora. Překvapivá je pozice dětí a vnoučat před pozicí partnera. Z výzkumu vyplívá jak je silná vazba mezi dětmi, rodiči a prarodiči. Dnešní vztah mezi mladou a starou generací je historicky nejhorší, naproti tomu pro velkou část mladé generace je vlastní babička či dědeček autoritou. (Sak a Kolesárová, 2012)

Obrázek číslo 6: Výskyt jednotlivých prvků v životě seniora

Zdroj: Sak, Kolesárová, *Sociologie stáří a seniorů*, 2009, s. 100

Nejjednodušší způsob využití volného času seniorů můžeme spatřovat v různých volnočasových aktivitách. Sem zařazujeme například různé společenské hry, kterým se věnují hlavně senioři s různými zdravotními omezeními. Sportovní aktivita je pro ty z nich, kteří se mohou ještě zapojovat do různých sportovních disciplín a to především chůze, tanec, plavání,...

Zájmy seniorů jsou velmi různorodé. Někteří se po odchodu do důchodu znovu začínají zajímat o hudbu, hrají na některé z hudebních nástrojů a to dokonce v různých hudebních seskupeních, ve kterých se setkávají, jak se svými vrstevníky, tak s mladšími generacemi. (Litoměřický, Krajčák, 1991)

Jednoduše se dá tedy říci, že i senioři ve starším a nejstarším věku mohou být v různých odvětvích volnočasových aktivit důležití nejen pro sebe, pro druhé seniory, ale i pro mládež a mladší generace. Setkávání se mezi generacemi je jednou s nejdůležitějších podmínek spokojeného, naplněného a především neosamělého žití ve stáří.

4 SENIOR V „PŘIROZENÉM PROSTŘEDÍ“

Současný svět je možné charakterizovat, jak A. Giddens (in Sýkorová, Chytil, 2000) tvrdí tak, že svět nám uniká. Jiní ho vnímají jako postmoderní a další polemizují o jeho smysluplnosti. Jedno je jisté, žijeme ve složité době a ta spočívá v našem znejistění. To vše se nejvíce odráží a zasahuje do světa starých lidí. Tito lidé znejistí z prudkých změn v globalizaci, modernizaci a podobně. Nejmarkantnější je to u osob osamělých, žijících v uzavřeném prostředí a u těch, kde není rodina ani nikdo blízký, kdo by je z této situace vyvedl. Osamělost lidí, jako jeden z mnoha fenoménů současné doby, je považována za jeden z nejhorších ukazatelů dnešní moderní doby, kdy starý člověk se stává izolovaným a nedokáže reagovat na měnící se tempo společnosti. Existuje rozdíl mezi osamělostí a samotou v neprospěch osamělosti. Samotu totiž vnímáme spíše pozitivně, například jako výsledek rozhodnutí člověka, vyjádření jeho životního stylu, tj. je dobrovolná a námi vyvolaná cesta. Nedobrovolná samota může vyústit až v osamělost, pocity zklamání, zatrpklosti a je vnímána, jako jeden z nejtěžších údělů života. V mládí se samota akceptuje v mnoha případech s přijetím, jako i s uspokojením, avšak v seniorském věku se tento stav naprosto mění.

Nejdůležitějším pro seniora samotného, ať už chápeme, že je pro nás tato životní etapa započata již ve věku 65let, kdy se spousta lidí považuje za ještě výkonné spoluobčany nebo až věkem nad 80 let, kdy se již většina starých lidí považuje za „opravdové seniory“, je právě jeho začlenění do rodiny a následná odezva všech příslušníků, kteří toto společenství tvoří. Při pozorování změn v životě seniorů můžeme vidět vliv významné instituce, která existuje mezi jedincem a společností, zprostředkovává jejich vzájemné působení a tou je rodina.

4.1 Manželství seniorů

Lidé, kteří žijí v manželství, většinou pozitivně nahlíží na životní dění a jejich úhel pohledu je provázen převažujícím optimismem, který výrazně ovlivňuje jejich ostatní sociální vazby. Manželé se dle potřeby stávají navzájem sobě pečovateli a děti nebo přátelé mají obvykle jen doplňkovou a i citovou funkci. (Jarošová, 2006)

Manželská spokojenost starších lidí je silnější, protože si uvědomují význam partnera a hodnoty společného života právě s ohledem na roky spolu strávené. Neočekávají již od života tolik a jsou daleko realističtější než v mladých letech. U starších manželství je vazba posílena i tím, že jsou omezeny jejich sociální kontakty mimo rodinu a po odchodu do

důchodu ztrácí většinu kolegů a spoustu přátel. Proto je jim partner stále větší oporou a jistotou. (Vágnerová, 2007)

Partneři, kteří spolu žijí tolik let, se dobře znají, rozumí jeden druhému takřka beze slov a dlouhého vysvětlování, a také se vzájemně dovedou přizpůsobit. Tohle souznění je důležité u starších lidí, kteří převážně v hodně pozdním věku ztrácejí schopnost komunikace. Dokážou si takto stále sdělovat své radosti i strasti, a také si připomínají spoustu vzpomínek. (Říčan, 2004)

Jedním z nedílných, ale také důležitých aspektů manželského spolužití je „intimita“. Pro staré lidi se stává nejdůležitější především pocit jistoty v blízkosti a nastolená důvěra. Senioři mohou trávit většinu svého času spolu a nejsou zatíženi okolím. Láska seniorů v tomto věku je, ale mnohdy považována za něco „podivného“. (Haškovcová, 2010)

Intimita, jako významná součást života všech lidí obohacuje vztahy a zlepšuje vlastní osobnost člověka. (Čevela, Kalvach, Čeledová, 2012)

U nejstarších občanů můžeme předpokládat, že již nejde o sexualitu, jako takovou, v tomto věku jsou již více důležité pro oba chvíle strávené spolu v náručí toho druhého. Není nic krásnějšího, než když vidíte, jako mladí, jít proti sobě dva 80 ti leté i více ruku v ruce. Není přeci výjimkou, že se lidé dožívají oslavy svateb společného soužití i po 70 ti letech.

Proto je asi jednou z nejhorších životních událostí smrt partnera, kterou člověk musí překonat. Mnohým ze „zbylého“ páru se toto období, které je velmi smutnou etapou života, nakonec podaří překonat. Tito lidé musí začínat takzvaně znovu žít. Může se, ale také stát, a to především u lidí vysokého věku, že se s touto situací nedokážou nikdy smířit. Ovdovělý člověk touto událostí ztratí dosavadní jistoty a tím přestává mít pro koho žít. Najednou nedokáže najít jinou perspektivu a plány, než ty které měl v partnerském životě. Jeho reakce na úmrtí partnera se odrážejí v chování, prožívání i v uvažování. Bohužel je to většinou ke škodě jeho dalšího života. Proto tito lidé často hledají nový smysl v obnovení či prohloubení kontaktů se svou rodinou. (Pichaud, Thareauová, 1998)

4.2 Rodina

Říká se rodina v jednotném čísle. Za tímto slovem můžeme vidět však všechny osoby, které tuto rodinu tvoří. Je zde zastoupen partner, který je tomuto člověku citově i věkově nejdostupnější, dále syn nebo dcera, kteří mají ke svému rodiči většinou nejbliže a mnohdy nejdůležitější vnuci či pravnuci, u kterých staří lidé nejvíce nacházejí smysl svého života a sílu své stáří překonávat. Sourozenci a jejich nejbližší také tvoří nedílnou součást rodinných

pout. Rodina tedy tvoří velmi komplexní systém jednotlivých částí a vzájemných vztahů mezi nimi, které se za života seniorů navzájem různorodě proplétají. (Pichaud, Thareauová, 1998)

Rodinné a příbuzenské vztahy si i v moderní společnosti zachovávají význam po celý život člověka a to přesto, že se generační vztahy podstatně změnily. I dnes v rodině zůstávají emoční pouta, která přetrvávají i po odchodu dětí a založení si vlastních rodin, ale někdy se stává také to, že si udržují i dospělé děti přílišně „připoutané“. Chceme však věřit, že lze skutečně pokládat jen za „sociální mýtus“ to tvrzení, že se v dnešní době rodiny citově odcizily svým starým členům. (Pacovský, 1990)

Rodinu lze vymezit také jako: „...*obecně původní a nejdůležitější společenskou skupinu a instituci, která je základním článkem sociální struktury i základní ekonomickou jednotkou a jejímiž hlavními funkcemi je reprodukce trvání lidského biologického druhu a výchova resp. socializace potomstva, ale i přenos kulturních vzorů a zachování kontinuity kulturního vývoje...*“ (Velký sociologický slovník, 1996, s. 940)

Šelner (2004, s. 13) definuje rodinu jako: „*společenství různých generací, blízkých na základě určitého biologického vztahu (ale i sociálně nebo právně podloženého)*“. Je potřeba si, ale také uvědomit, že rodina se vyznačuje tím, že jednotliví členi zastávají společnou identitu v oblasti kulturně – společenských požadavků, představ a hodnot. V rodině, jako takové můžeme pozorovat, že se ve většině případů projevuje mezigenerační solidarita. To znamená, že děti přebírají funkce svých rodičů a oplácejí jim tím jejich dřívější péči. (Montousse, Renouard, 2005)

Tradiční rodina, ještě za tradiční společnosti dokázala po celé generace absorbovat kolem ní probíhající společenské změny. Ještě i po druhé světové válce, byla česká rodina, tradiční, tedy patriarchální rodinou. V následujícím období po 2. světové válce se začínala společnost postupně proměňovat, avšak pomalé tempo a nedostatečně radikální změny vedly k takzvané krizi rodiny. Současná doba přináší změny ve struktuře, funkcích a generačních vztazích čímž nastupuje nové pojetí rodiny, takzvaná rodina partnerská. V této fázi došlo k proměně role a funkce třetí generace, jak říkáme generaci prarodičů.

4.2.1 Role seniora v rodině

Starý člověk má v rodině svou nezastupitelnou a pro ostatní důležitou úlohu. V mládí každý očekává, že v pozdním věku se bude zajímat hlavně o svoji osobu, avšak pravdou je, že se naopak aktivně i pasivně včleňuje do problémů celé rodiny, zajímá se o ni a pomáhá jí i ve velmi vysokém věku. (Pacovský, 1990)

Pro fungování rodiny jsou prarodiče velmi důležitou institucí, která rodinu nejen stmeluje a pomáhá také v jejím chodu, ale na druhou stranu může působit kontraproduktivně ve vytváření intimní pospolitosti manželů. (Sak, Kolesárová, 2012)

Role prarodiče se stává nositelkou identity stárnoucího jedince, díky níž může prarodič předávat dalším generacím rodinné tradice a rodinné příběhy. Nejde, ale tuto roli omezit pouze na vyprávění. Svou existencí a svým způsobem života a především svou přítomností jsou ztělesněním minulosti, která je pro další generace natolik důležitá. Bez znalosti své minulosti a svého původu nemůžeme, jako lidé žít naplno. Otázkou je, zda senioři mohou své zkušenosti bezesbytku předat tak, jak je nabyli oni, protože si musíme uvědomovat, že mladí lidé jsou utvářeni již jinými okolnostmi. I tak nám musí být jasné, že podle vzoru prarodičů si můžeme říct „*život se dá žít, že je možné překonávat překážky a těžkosti*“.(Hauser – Schoönerová, 1996, s. 54)

V postojích prarodičů k běhu života převládá emoční složka, která zapříčiňuje fakt, že jejich přístup bývá tolerantnější, méně kritický a tím nedochází k tolika názorovým střetům mezi generacemi. V určitých obdobích však dokonce vzniká takzvané „spolčení“ prarodičů a vnoučat vůči rodičům. Toto můžeme považovat za následek toho, že děti i starší lidé jsou určitým způsobem na střední generaci závislí, proto se z jejich vlivu snaží vymanit. Je ovšem nemírně důležité, aby zároveň prarodiče nezasahovali do kompetencí rodičů. (Vágnerová, 2007)

Margaret Muellerová ve svém výzkumu identifikovala pět různých typů prarodičů:

1. Prarodiče ovlivňující - tyto žijí v uzavřených rodinných pospolitostech, s vnoučaty se setkávají často a je mezi nimi vztah naprosto důvěrný. Přesto, že součástí jejich prarodičovské role je autorita a disciplína, často s vnoučaty diskutují o věcech, které je zajímají, jsou jim poradci při radostech, ale hlavně problémech a často je podporují i finančně.
2. Prarodiče podporující - tento typ se od prvního liší tím, že téměř nikdy nevyžaduje disciplínu, neuplatňuje autoritu. Prarodiče se méně podílejí na aktivitách dětí, ovšem děti se od nich mohou spoustě dovednostem naučit a jsou prarodiči v tom podporováni.
3. Prarodiče pasivní – s vnoučaty se setkávají jen zřídka a do jejich aktivit, problémů, ale i radostí se zapojují jen zřídka. Mladší generace má jen malou šanci se od nich učit, přebírat jejich zkušenosti a prarodiči nejsou také podporováni finančně ani jinak.

4. Prarodiče orientovaní na autoritu – jejich komunikace s vnoučaty je na úrovni předchozího vymezení, avšak převažuje direktivní přístup. Považují se často za nejmoudřejší generaci, požadují většinou od mladší generace bezpodmínečnou úctu, poslušnost a rádi udělují rady, které však nejsou vždy žádané.
5. Prarodiče odloučení – jsou od svých vnoučat z různých důvodů „odstřiženi“. Zapojení do jejich životů je téměř mizivé a jejich problémy nemají možnost nikterak ovlivňovat.

Dle tohoto členění je zcela jasné, že pro udržení rodiny, jako soudržného systému je důležité, aby senior vystupoval v roli ovlivňujícího a podporujícího prarodiče. Tyto typy nejvíce usnadňují vývoj a utváření silných mezigeneračních pout. Oproti tomu u seniorů orientovaných na autoritu, pasivních a samozřejmě odloučených tyto pouta nemohou vznikat. (Dopita in Sýkorová, Šimek, Dvořáková, 2005)

4.2.2 Rodina v péči o seniora

Z hlediska vztahového může být poměr každého člena rodiny k seniorovi naprosto odlišný a to v závislosti na věku, společných prožitcích a také citech, které k sobě navzájem chovají. Jestliže chceme z psychologického hlediska analyzovat, jak rodina prožívá vztah ke svému seniorovi, můžeme říci, že nejčastěji se směřují pozitivní a negativní city, což může často vést k různorodým postojům.

Z pozitivních citů a pocitů můžeme jmenovat lásku k rodičům, obohacení ostatních přítomností starého člověka v rodině a něžnost, kterou si umí dávat najevo navzájem. Může být přítomna také starost o to, aby potřeby a přání starého člověka byly uspokojeny (například: účast na rodinných oslavách, výletech, večerech atd.)

Z negativních pocitů můžeme vysledovat například strach z nesplnění požadavků nesoucích s sebou rozhodnutí k sobě starého rodiče přijmout, neochota uznat fakt, že může dojít ke zhoršení jeho zdravotního stavu a potřeba zanechat si o něm hezký obrázek po celý život – „*Nemohu se smířit s tím, že už mě nepoznává*“. Také může být přítomný strach z toho, že se nebudeme umět chovat tak, jak se od nás očekává a nedokážeme se dostatečně o starého člověka postarat – „*Nevím, co mám dělat*“. Mnohé rodiny se také musí konfrontovat s pocitem, že tradiční vztah rodiče a dítěte se obrací – „*Ted' musím já dávat rodičům příkazy*“. Často s nástupem zdravotních obtíží přichází úzkost z blížící se ztráty člena rodiny a také ze zmizení silného opěrného bodu, kterým starší generace pro mladší obvykle bývají. Mnohdy potomek ve snaze oplatit všechnu lásku a péči obětuje svoji současnou rodinu ve

prospěch rodiče. Toto vyvolává oprávněné obavy u pečujících osob. (Pichaud, Thareauová, 1998, s. 70)

„Situace, kdy stárnoucí rodič ztrácí soběstačnost je zkouškou kvality vztahu mezi rodičem - seniorem a jeho potomkem či jiným příbuzným“. (Národní zpráva o rodině, 2004, s. 191)

Občasná péče o starého člověka bývá pravidelná a většinou nepůsobí rodinám žádné obtíže, avšak náročnější je dlouhodobá nebo dokonce trvalá péče o seniora. Sociologické výzkumy však hovoří jasně. V České republice, stejně jako v podobných společnostech rodina a někdy i sousedská péče pokrývá 70 – 80% potřeb starých lidí. Hlavně stát by se měl zamyslet nad tím, že v rodině je seniorovi většinou přeci jen nejlépe a měl by proto tuto péči, co nejvíce podporovat (dostupnost běžných i specializovaných služeb, legislativní úpravy,...). (Haškovcová, 2002)

Senioři mohou mít, někdy bohužel malou nebo naprosto žádnou podporu rodiny. To se odráží zejména v tom, že trpí pocity osamělosti a také mohou pociťovat, že jsou zátěží především rodině, ale i ostatním lidem. Proto se také často stává, že truchlí nad ztracenou minulostí a sounáležitostí s celkovým během života. (Cox, Pavar, 2006)

Zdravotní stav obyvatelstva představuje celkovou komplexní charakteristiku kvality života jedinců v populaci a zahrnuje vzájemně provázané složky, jak sociální pohody, tak fyzické a duševní. Jestliže se soběstačnost starého člověka sníží natolik, že již není reálné, aby žil ve své dřívější domácnosti a pomoc ze strany rodiny je příliš malá nebo úplně chybí, z jakéhokoli důvodu, přichází péče odborná. Je velmi důležité zamezit nevhodnému umístění seniorů do pobytových služeb, ve chvílích, kdy to není nezbytně nutné. Existuje řada možností, jak zabezpečit pomoc a podporu seniorovi ještě v jeho přirozeném prostředí. (Průša in Dvořáčková, 2012)

5 SENIOR V DOMOVĚ PRO SENIORY

Mezi hlavní důvody, kdy rodina zvažuje zabezpečení péče o seniora místo vlastními silami, prostřednictvím instituce můžeme řadit především omezení možností vlastního zaměstnání. Toto je v dnešní době bohužel převládající kritérium, protože málo zaměstnavatelů umožňuje práci na zkrácený úvazek nebo pohyblivou pracovní dobu. To vše by umožnilo kombinovat práci a péči. Dalším důležitým aspektem je fakt, že rodina sama nedokáže poskytnout potřebnou odbornou péči, a mnohdy ani s pomocí terénních sociálních služeb. Rodiny často nejsou také ochotny věnovat veškerý svůj osobní život pro péči o seniora a mnohdy jim to ani nedovoluje vzdálenost mezi pečujícím a seniorem. V rodinách to často navozuje nezvládnutelné vztahy mezi rodiči i jejich dětmi a mezi sourozenci seniora. (Národní zpráva o rodině, 2004)

Je pravdou, že změnit svůj život ve stáří, tak radikálním způsobem, jako je přestěhování do domova pro seniory, je pro člověka obrovskou zátěžovou situací. Je proto naprosto podstatné, aby si své rozhodnutí senior sám dobře promyslel a následně se poradil se svými nejbližšími. Rotter (1987, s. 25) k této problematice uvádí, že *„člověk je jediná živá bytost schopná o sobě přemýšlet, být svým pánem a určovat svůj vlastní život. Tato schopnost také tvoří jeho důstojnost. Není proto přípustné disponovat jiným člověkem, jako nějakou věcí a používat ho jako prostředku pro cizí cíle. On sám má právo o sobě rozhodovat“*.

5.1 Domov pro seniory

Zákon vymezuje Domovy pro seniory, jako sociální služby, které poskytují seniorovi pobyt celoročně. Péče je poskytována osobám, které z důvodu věku již nemají svou původní soběstačnost zcela pod kontrolou a jejich celková situace vyžaduje pravidelnou pomoc jiné fyzické osoby a to již ne rodinných příslušníků, ale odborně vzdělaných pracovníků. V těchto domovech je jim poskytováno ubytování, stravování, pomoc při osobní hygieně a pomoc s oblékáním. Po uspokojení těchto základních fyziologických potřeb nastupují různé aktivizační činnosti, terapeutické činnosti. V neposlední řadě je velice důležité to, že pracovníci jsou nápomocni ve zprostředkovávání kontaktu se společností a především s osobami pro ně životně důležitými, ať již se jedná o rodinu či přátele. (Zákon č. 108/ 2006 Sb., o sociálních službách, ve znění pozdějších předpisů)

Senioři, kteří se mohou na odchod do domova pro seniory připravovat delší dobu a rozhodnou se pro tento krok sami, se potom začleňují do nového způsobu života snadněji.

Zaměstnanci zařízení si musí uvědomit, že tato naprostá změna životního stylu je pro člověka psychicky náročná a musí mu pozorně naslouchat, zjišťovat jeho potřeby a svým způsobem mu být i přítelem. Jsou to právě oni, se kterými senior v tomto těžkém období nejvíce komunikuje a tráví všechny svůj čas. K nástupu do domova mu tedy pomáhají hlavně lidským přístupem a asistují mu při jeho materiálních potřebách. Všechny změny seniora mohou traumatizovat a zcela určitě jej ovlivňují. Úkolem pracovníků zařízení je tento fakt zmírnit, či zcela eliminovat. Člověk, který měl možnost své emoce projevit, se může začít sám se sebou a s nastalou změnou vyrovnávat. Je pravdou, že nikdy to nebude takové, jako dříve, ale senioři mohou najít novou chuť do života či novou naději. Dokážou pociťovat novou radost se setkávání s novými lidmi v zařízeních a to se nejčastěji děje prostřednictvím různých aktivit a setkávání. Přijmout dobře novou situaci neznamena v žádném případě rezignovat, ale jde spíše o adaptaci na nový způsob života. (Pichaud, Thareauová, 1998)

Člověk se adaptuje v nové životní situaci, což mu umožňuje žít přítomností, plánovat budoucnost a také využívat obohacující zkušenosti z minulých let. (Vezina, Cappeliez, Landreville in Pichaud, Thareauová, 1998)

5.2 Role multidisciplinárního týmu

Při práci s jakýmikoli lidmi, ať už jimi jsou samotní senioři, ale také ostatní skupiny je velice důležitá spolupráce multidisciplinárního týmu. Ten se skládá z různých profesí, a to například ze zdravotníků, sociálních pracovníků, pracovníků v přímé péči, ale také pracovníků provozu, jako jsou uklízečky, pokojské, kuchařky a další. Tito lidé jsou totiž při práci s lidmi v sociálních službách v největším kontaktu a v mnohých případech jim nahrazují jejich rodinné vztahy a samotné vztahy, jako takové.

Obecně lze říci, že pomáhající profese se často setkávají s lidmi, kteří se v danou chvíli nacházejí v životní situaci, kterou již nedokážou řešit za pomoci vlastních zdrojů a proto je potřeba si uvědomit, že právě lidský vztah je mezi pomáhajícím a klientem tím nejdůležitějším atributem. Lidé a především potom senioři potřebují mnohem více než pouze jakousi spoluúčast na jeho situaci. Potřebují mít pocit, že nejsou pomáhajícímu na obtíž, že je také pracovník v jejich situaci neodsuzuje. Klient - senior, potřebuje mít důvěru v pracovníky, musí se cítit bezpečný a přijímaný. Bez těchto předpokladů nelze navázat fungující vztah, který nejen, že usnadní spolupráci, ale povede také k lepší kvalitě života. (Kopřiva, 2006)

Pracovníci se často dostávají při své práci do kontaktu s emocemi. Pomáhající by se měl snažit být vnímavý vůči všem emocím, které dokáže rozpoznat a také by měl na ně odpovídajícím způsobem reagovat. (Géringová, 2011)

Je velmi důležité navzájem si ujasnit své role. Pracovníci mají své role vymezené zcela jednoznačným způsobem a to tak, že nezastupují ani rodičovskou roli, ani životního partnera, nejsou ani soudci seniora a především nejsou litující osobou. Profesionální pomoc spočívá v pomoci unést změny těla, duše a životní ztrátu změnit v něco na čem se dá opět stavět a tvrdě budovat nové možnosti. Pro seniora to vše znamená, za pomoci pracovníků v domově najít novou naději pro další život, dát tedy svému životu novou šanci. Tým pracovníků je zodpovědný za vytváření nových životních cest, identifikování a pomoc při vznikajících problémech. Pracovníci by měli neustále vylepšovat své komunikační schopnosti a uvědomovat si, že jen pochopením starého člověka může mezi nimi vzniknout zcela rovnocenné postavení. (Klementová, Dlabalová, 2008)

5.3 Klíčový/ osobní pracovník

Osobně se o seniory v domovech starají především pracovníci v sociálních službách. Tito lidé, převážně ženy, jim napomáhají ve zvládnání běžných denních činností, jako jsou například jednoduché nácviky, osobní hygiena, dopomoc se stravováním, oblékáním, ale také trávením volného času, využívání nabízených programů a další. (Zákon č. 108/ 2006 Sb., o sociálních službách, ve znění pozdějších předpisů)

Z těchto mnoha pracovníků si senior může dle zákona vybrat toho „svého“ pracovníka, který bude pro něj klíčový (osobní). Někdy to však může být z počátku pro nově přijatého klienta složité, protože se mu jen obtížně odhaduje, kdo by mu mohl vyhovovat a s kým si nejlépe porozumí. Proto mu v praxi bývá v adaptačním procesu klíčový pracovník určen. Tuto funkci zastává po dobu, než se klient zorientuje v novém prostředí a naváže kontakty, jak s ostatními seniory, tak v tomto případě především s nějakým z pracovníků. Potom mu může, dle jeho přání, být osobní pracovník změněn. (Malíková, 2011)

Dle Matouška (2008) je klíčový pracovník definován, jako osoba dohlížející na život seniora v zařízení a také je osobou zodpovědnou za samotný průběh péče. Na základě znalostí svého klienta vypracovává plán péče a kontroluje jeho dodržování. Celý proces konzultuje se samotným seniorem, který se podílí na vytváření svého plánu.

Vítová a Hauke (2011) vidí osobního pracovníka nejen jako osobu plánující průběh péče, ale také jako důvěrníka, tedy někoho, na koho se senior může obrátit při řešení radostných, ale i složitých situací.

Klíčový pracovník má svou nezastupitelnou roli ve spolupráci s rodinou klienta. Toto je důležité především ke zjišťování důležitých informací, které poslouží k zlepšení života seniora v domově. Pokud má pracovník tyto informace, může lépe porozumět některým klientovým projevům a přáním.

Přístup pracovníka má být nedirektivní a jeho práce má být postavena na pilířích přátelství, upřímnosti, vřelosti, respektu, akceptace a empatie. (Navrátil, 2001)

5.3.1 Aktivizace seniora

Touto podkapitolou se budu zabývat především proto, že právě během aktivizace seniora, ale i jakéhokoli jiného člověka vzniká nejvíce vztahů a kontaktů s jinými lidmi.

Mnoho seniorů v pobytových zařízeních v prvních dnech zaujímá nejčastěji pasivní postoj, jsou apatičtí, projevují nezájem a neochotu se zapojit do dění v zařízení. Se svou vlastní aktivitou a zapojením, jakoby vyčkávali iniciativu zvenčí. Dalším problémem je ten, že senior v úvodu svého života v domově často neví, čeho by chtěl dosáhnout, má problém se adaptovat na novou situaci a hlavně na nové osoby kolem sebe. Přístup pracovníků může významnou měrou přispět ke zvládnutí prvotních negativních pocitů. Změny postoje seniora je možné dosáhnout vhodnou volbou přístupu k jeho osobě samé. Aktivizace seniora volbou manipulační strategie ze strany pracovníků, většinou nevede k očekávanému výsledku. To znamená, že se senior ještě více uzavře do své „ulity“. Daleko efektivnější je zvolit chápající a empatický přístup. Senior si potom připadá respektovaný, může vyjádřit svou vůli, stává se sdílnějším. Člověk, který má pocit pochopení, daleko lépe spolupracuje a stává se aktivnějším i vůči ostatním obyvatelům domova. Toto je hlavní cíl veškerého snažení pracovníků i služby samotné. (Malíková, 2011)

Můžeme říci, že hlavním cílem všech těchto domovů je snaha o jakési zintenzivnění života starých lidí. Není to jen v množství různých organizovaných činností a akcí, ale hlavně v tom, co lidem pomáhá intenzivně prožívat každodenní život. Ze strany zaměstnanců se jedná především o schopnost adekvátně komunikovat se starými lidmi, používat správná slova a gesta, tak aby jim senior porozuměl a byl tím povzbuzován. Při přípravách různých zábavných a společenských akcí je důležité si uvědomit, že vše, co děláme, děláme pro seniory a je proto důležité, aby vše vyhovovalo jejich potřebám. Na jedné straně tím

podporujeme pohyb a život ve skupině, avšak na straně druhé musíme uznávat i princip nečinnosti a samoty. Ne každý senior je člověk společenský. V dřívější životní etapě mohl být takový člověk zvyklý žít sám. Je proto důležité i nadále toto respektovat. Hledáme tedy to, co je pro seniora užitečné a ještě více to, co mu přináší radost. (Pichaud, Thareauová, 1998)

„Mějme oči otevřené a hledejme, kde nějaký člověk nebo činnost věnovaná lidem vyžaduje trochu času, trochu přátelství, účasti, společnosti a trochu lidské práce. Snad jde o člověka osamělého či nějakého nešiku, pro kterého můžeš něco znamenat. Snad je to stařec nebo dítě...“ (A. Schweitzer)

6 PRAKTICKÁ ČÁST

Zatím, co v první části mé diplomové práce jsem se věnovala teoretickému uchopení tématu sociálně vztahové sítě seniorů 80 +, druhou část práce budu věnovat konkrétnímu kvalitativnímu výzkumu na stejné téma. Hlavním cílem výzkumu je porovnání vztahové sítě seniorů žijících v přirozeném prostředí a těch, kteří žijí v domovech pro seniory.

Mými respondenty jsou senioři ve věku 80 + žijící tedy se svými rodinami, partnery nebo žijící samostatně ve svých původních domovech. Další skupina jsou taktéž senioři ve věku 80 + tentokrát ovšem žijící v penzionu pro seniory. Celkový počet respondentů mého výzkumu je 14, z toho 7 tvoří první výzkumnou skupinu a 7 tvoří skupinu druhou.

6.1 Výzkum

Výzkum se v dnešní době nespécializuje pouze na činnosti, při níž se výzkumníci zabývají pouze otázkami, které nemají mnoho společného se všedním životem. Opak je potom v posledních letech stále více pravdou. S výsledky vědy se obyčejný člověk setkává na každém kroku. Ve stále složitějším světě se výzkum provádí především s cílem pomoci přiblížit, a pokud to bude možné, tak zodpovědět otázky vznikající v nejrůznějších oblastech života. Člověk je tak neustále stavěn do role jakéhosi badatele, který dokáže cíleně získávat potřebné informace, analyzovat každodenní situace a popisovat svět okolo nás. Výzkum nám také pomáhá zodpovídat otázky o příčinách a důsledcích sledovaných událostí. Největší rozdíl, ale od opravdového zkoumání je v tom, že výzkum se na rozdíl od obyčejného pozorování děje systematicky, na základě určitých pravidel a výsledné poznatky lze podrobit následné kritice. Výzkumník potom musí být schopen svůj výzkum obhájit, tedy vysvětlit co přesně chtěl zkoumat, jak sbíral informace, jak se dobral k výsledkům a také musí vysvětlit jejich omezení. (Hendl, 2005)

Tabulka číslo 1: Rozdíly vědeckého a každodenního poznání

Každodenní znalosti	Vědecké poznání
znalosti uspořádané podle subjektivní důležitosti	znalosti uspořádané podle paradigmaticky daných kritérií
nesystematizované znalosti	systematizované vědění
rutinní jednání	reflektované metodické jednání
neorganizované poznávání	organizované poznávání
vyhýbání se pochybnostem	systematizace pochybností
skutečnost jako nezpochybnitelná realita	otázky o podmínkách chápání skutečnosti
vyhýbání se alternativám	odkrývání a hledání alternativ
zaměření na jeden význam	uznání plurality významů
jazyk blízký skutečnosti	abstraktní jazyk
subjektivní a kolektivní vědomí založené na ústně komunikované znalosti	znalosti komunikované především v písemné formě

Zdroj: Švaříček, Šedová, 2007, s. 28

Výzkum představuje proces, ve kterém se vytvářejí nové poznatky. Jedná se tedy o systematickou a především podrobně naplánovanou činnost, která si klade za cíl zodpovědět na předem stanovené výzkumné otázky. Tento proces také přispívá k rozvoji a novým poznatkům v daném oboru.

6.1.1 Výzkumný proces

V sociálních vědách za pomoci výzkumu dochází k získání teoretických poznatků pomocí systematických analýz dat. Tento proces se může dít pouze za využití nějakého metodologicky podloženého způsobu práce. Výzkumný proces se monitoruje za pomoci uznaných kritérií kvality a jeho výsledky slouží především k tomu, abychom lépe porozuměli sociálnímu světu a případně našli způsoby, jak tyto jevy ovládat. Výzkum dělíme na dva typy, a to tedy na výzkum základní a aplikovaný. (Hendl, 2005)

Základní výzkum se zabývá teoretickými otázkami a výsledky není nutné okamžitě aplikovat. Výsledkem tohoto výzkumu má být vytvoření základní poznatků a teoretického porozumění danému tématu. Hlavním smyslem je tedy vystavět pevné podlaží pro další výzkumníky, kteří se budou chtít daným tématem zabývat. Tento typ výzkumu je spíše prováděný v uměle vytvořeném prostředí, tedy laboratořích. Oproti tomu aplikovaný výzkum odpovídá na otázky, které mají okamžitý význam pro praxi. Proto je tento typ výzkumu vhodné použít pro hledání řešení praktických problémů. V sociálních vědách je používám

nejčastěji tam, kde je potřeba navrhnout nějaké opatření či nějaký nový program pro zlepšení podmínek života. Tento způsob výzkumu se provádí především v přirozeném prostředí. (Hendl, 2005)

Na začátku procesu je potřeba si identifikovat téma a problém, dále se vymezuje účel výzkumu a zároveň se určují výzkumné otázky, případně hypotézy, což není u kvalitativního výzkumu podmínkou.

„Oblast výzkumu (tematická oblast, v níž se bude provádět výzkum)

↓

Výzkumný problém (problém, který potřebuje řešení)

↓

Účel výzkumu (stanovení toho, co se bude z problému zkoumat a jak)

↓

Výzkumná otázka (otázka týkající se procesu, fenoménu, aspektu, který se bude zkoumat)

↓

Hypotéza (predikce nebo odhad vztahu, který existuje v reálném světě za určitých podmínek)“. (Hendl, 2005, s. 40)

Výzkumné otázky lze doplňovat modifikovat i různě upravovat, oproti tomu základní cíl výzkumu musí být jasně předem určen. Jestliže máme cíl, volíme si strategie, navrhujeme výzkumný plán, sbíráme data a ty také následně analyzujeme. Na základě jejich analýzy, docházíme k různým závěrům a doporučením. (Hendl, 2005)

6.2 Kvalitativní výzkum

Pro zkoumání „vztahu“ jsem jako výzkumnou strategii využila kvalitativní výzkum. Existuje mnoho definic kvalitativního výzkumu. Tato nejednotnost pramení především z toho, že tento přístup začal být uznáván až s příchodem některých metodologických škol. Jednotlivé metody se liší především v tom, na jakém základu jsou postaveny – na metodě sběru dat, na použité metodě usuzování, na typu dat nebo na způsobu analýzy. (Švaříček, Šedřová, 2007)

Mnou vybraný kvalitativní výzkum podle Denzina a Lincolna (2005) je komplexem propojených konceptů, předpokladů a příbuzných termínů. Je kladen důraz na kvalitu subjektů a významů, které však nejsou experimentálně zkoumány nebo měřeny.

„Kvalitativní výzkum je procesem dotazování směřující k porozumění. Je založen na výrazné metodologické tradici dotazování, explodující sociální problém nebo problém jedince.“ Toto tvrzení Čermáka a Miovského (2002, s. 12) lze považovat za průlomové.

Podstatou kvalitativního výzkumu je tedy široce rozprostřený sběr dat bez toho, že by na začátku byly stanoveny základní proměnné. Stejně tak si předem nemusíme stanovovat hypotézy, výzkumný projekt nemusí být závislý na teorii a může jít do hloubky a tím prozkoumávat určitý definovaný jev a přinášet tak maximální množství informací. Z logiky věci je kvalitativní výzkum do značné míry induktivní a teprve po nasbírání potřebného množství informací začíná výzkumník pátrat po pravidelnostech i odlišnostech, které se v datech objevují.

Výhodou kvalitativního výzkumu je dle Miovského (2006) akceptování jedinečnosti a neopakovatelnosti člověka. Každá lidská bytost může vnímat určité fenomény svého života velmi odlišně, může je brát v různých rovinách i kontextech, proto jsou výsledky každého zkoumání individuální a nelze vždy prokázat jejich obecnou platnost. To znamená, že zkoumaný fenomén, v našem případě vztahy, se nějak proměňuje, nějak se vyvíjí, rozvíjí a někdy také zaniká. Výzkumník je součástí všech procesů výzkumu a proto je může nevědomky, ale i vědomě ovlivňovat, stejně tak jako ony mohou ovlivňovat jeho.

Staruss a Corbinová (1999) k tomu dodávají, že je zapotřebí řady dovedností, které zdokonalí samotný výzkum. Řadí mezi ně schopnost výzkumníka podstoupit a kriticky zanalyzovat situaci. Také je nutné abstraktní myšlení, rozeznat a vyhnout se zkreslení. K tomuto výzkumu je tedy potřeba velké vnímavosti badatele.

6.3 Výzkumné metody

Síla samotné kvalitativní metody výzkumu spočívá především v tom, že získaná data jsou přirozeně uspořádána, popisují každodenní život a především nejsou vytržena z kontextu dění. Výběr samotné metody, která nám poslouží ke sběru dat je dán především samotnou informací, kterou očekáváme, jako výstup z výzkumu, dále je zapotřebí brát do úvahy také od koho budeme získávat informace a za jakých okolností je budeme získávat. Rozhovor je nejčastější metodou sběru dat v kvalitativním výzkumu. Tento rozhovor můžeme definovat, jako nestandardizované dotazování účastníka výzkumu a je potřeba si uvědomit, že vedení kvalitativního výzkumu je uměním i vědou zároveň. Je zapotřebí disponovat dovednostmi jako je citlivost, koncentrace, interpersonální porozumění a především disciplínou. (Hendl, 2005)

Před samotným započítáním výzkumu je potřeba si promyslet obsah samotných otázek, jejich formu a především pořadí. Důležitá je také délka rozhovoru, která nesmí být příliš dlouhá, abychom dotazovaného neodradili, ale také nesmí být příliš krátká, abychom získali dostatek informací a v požadované úrovni. Na začátku samotného rozhovoru je dobré vždy prolomit určité bariéry, které také mohou způsobit zkreslení informací či mohou způsobit získání špatných dat. (Hendl, 2005)

Pro metodu rozhovoru se také používá pojem hloubkový rozhovor. Tento rozhovor vede vždy jeden výzkumník pomocí několika otevřených otázek. (Švaříček, Šed'ová, 2007)

Kvale (in Švaříček, Šed'ová, 2007, s. 159) definoval hloubkový rozhovor jako metodu „*jejímž účelem je získat vylíčení žitého světa dotazovaného s respektem k interpretaci významu popsanych jevů*“.

Hlavní cíle této metody jsou tedy zkoumání určitého prostředí, určité specifické sociální skupiny s cílem získat stejné pochopení pro určité jednání či chápání situace. (Švaříček, Šed'ová, 2007)

6.3.1 Typy otázek

S ohledem na skutečnost, že sběr dat byl prováděn na základě kvalitativního výzkumu, zvolila jsem pro získání konkrétních informací otevřenou otázku. Je velice důležité si předem určit správné formulace otázek, ty by měly být neutrální, nenavádějící, citlivé a jasné. To vše je předpokladem pro to, aby výzkumník respondenta neovlivnil v jeho odpovědi. Výhodu otevřených otázek můžeme spatřovat především v tom, že otevírá možnosti a varianty odpovědí, které by nás nemuseli v prvopočátku ani napadnout a především tento typ otázek dává respondentovi prostor zvolit si jakýkoli směr a jakoukoli volbu slov. Tazatel musí mít neustále na paměti skutečnost, že každý dotazovaný může mít jiné vyjadřovací schopnosti, je proto důležité předem znát své respondenty, tedy skupinu lidí, která se výzkumu bude účastnit.

Strukturovaný rozhovor s otevřenými otázkami sestává z řady předem promyšlených otázek, na něž respondenti odpovídají. Základním smyslem tohoto typu sběru dat je minimalizovat ovlivnění tazatele a zároveň, co nejpřesnější zachycení jeho vnitřního světa. (Hendl, 2005)

Za nevýhodu tohoto typu rozhovoru Hendl (2005) považuje restrikcí na předem daná témata. Dle mého názoru je však tento typ rozhovoru pro můj výzkum vhodný a to především

pro obsáhlost tématu a pro již zmiňovanou potřebu zachytit autenticky odpovědi respondentů bez mého ovlivnění.

7 ŠETŘENÍ SOCIÁLNĚ VZTAHOVÉ SÍTĚ SENIORŮ 80 +

Cílem šetření bylo zjistit, jakou vztahovou síť mají senioři ve věku 80 +. Ve výzkumu budu porovnávat, jaké vztahové sítě mají senioři žijící v penzionu pro seniory a v přirozeném prostředí ve městě Jeseník. Dle mého názoru bude zajímavé porovnávat tyto dvě skupiny především proto, že celá velká skupina seniorů má různé kontakty a vztahy, ale mohou se lišit právě na základě prostředí, ve kterém žijí. Město Jeseník jsem si vybrala, jako cílovou lokalitu především proto, že z tohoto města pocházím a každý den se setkávám s mnoha seniory. Tato skupina obyvatel tvoří velkou část lidské populace a je teda dle mého názoru potřeba s nimi rozvíjet kontakty a v případě seniorů v sociálních službách jim pomáhat udržovat dřívější vztahy.

Jak již bylo výše uvedeno samotného šetření se zúčastnilo celkem 14 respondentů z toho 7 z penzionu pro seniory a 7 z přirozeného prostředí. Respondentek bylo celkově 12 a respondentů 2. Bylo zajímavé, že šetření se více chtěly účastnit ženy. Dle mého názoru je to způsobené větší otevřeností žen a určitým způsobem v tomto hraje svou roli také demografické rozložení populace. Je obecně známo, že ženy se dožívají vyššího věku a v případě mého výzkumu, kdy je specifikem právě vysoký věk, bylo možné tento jev předpokládat. Ve dvou případech se výzkumu účastnil také manželský pár.

7.1 Metody, metodika a úkoly šetření

Jak jsem již uvedla, pro sběr dat jsem zvolila metodu kvalitativního strukturovaného rozhovoru. První část rozhovorů probíhala v Penzionu pro seniory Jeseník, který poskytuje službu Chráněného bydlení. Prostřednictvím této služby jsou klienti podporováni v prožívání plnohodnotného života a zároveň jsou jim nabízeny a poskytovány služby péče, aktivizační služby a fakultativní služby. Cílem penzionu je vytvářet podmínky pro zachování soběstačnosti a podporovat seniory při začleňování do společenského života. Penzion se nachází v areálu bývalých kasáren v Jeseníku s výhledem na podhorskou krajinu.

Druhá část rozhovorů probíhala v přirozeném prostředí seniorů, tedy v domácnostech seniorů. Mezi respondenty byly zástupci seniorů, kteří i v tak vysokém věku žijí sami, ale také zástupci seniorů, kteří žijí ať už se svými partnery či svými rodinami, které o ně více či méně pečují.

Šetření bylo provedeno díky spolupráci respondentů žijících v Penzionu pro seniory Jeseník a respondentům žijících v přirozeném prostředí. Vzhledem k náročnosti

získávání kontaktů a také k rozsáhlejšímu tématu šetření probíhalo během období leden – březen 2014. Po každém rozhovoru bylo také potřeba informace zpracovat. K autentickému zaznamenání dat jsem používala diktafon v mobilním telefonu. Data jsem následně zanášela co nejpřesněji na záznamový arch. Dle Strausse a Corbinové (1999) je důležité samotné rozhovory a poznatky z průběhu sběru dat přepsat a analyzovat celé, abychom tím předešli úniku či přehlédnutí důležitých, ale třeba i méně důležitých informací. Právě mnou použitý audiozáznam je nejčastější metodou fixace kvalitativních dat.

7.2 Získaná data a interpretace

V této kapitole nastíním, jak sběr dat probíhal a také jakým způsobem jsem kontakty získávala.

Vzhledem k tomu, že téma mé diplomové práce jsem znala již delší dobu, měla jsem možnost si vybírat z více sociálních služeb. Jelikož jsem absolvovala praxi v zařízení Penzion pro seniory v Jeseníku a praxe byla obohacující, již na konci mého působení jsem se s ředitelem domluvila, že možnost sběru dat prodiskutuje s klienty a v případě zájmu mi výzkum umožní. Byla jsem velice ráda, že klienti penzionu souhlasili a mohla jsem tedy provést šetření. Pracovnice přímé obslužné péče mě informovaly o klientech, kteří mají zájem se mého výzkumu účastnit. Realizace šetření byla provedena jednotlivými návštěvami respondentů přímo na jejich pokojích. Při návštěvách jsem se vždy představila, sdělila jsem respondentům téma mé diplomové práce a zeptala jsem se, zda souhlasí s poskytnutím rozhovoru a jeho nahráváním na diktafon v mobilním telefonu. Zdůraznila jsem, že rozhovory budou anonymní a také jsem si od všech zúčastněných vyžádala ústní souhlas s rozhovorem.

Oproti tomu získat respondenty, kteří budou ochotní se rozhovoru účastnit a žijí v přirozeném prostředí, bylo více náročné. Seniorů okolo nás je sice velké množství, ale vzhledem ke špatným zkušenostem populace si neradi domů zvou cizí lidi a obecně nikomu nedůvěřují. Proto veškeré kontakty na respondenty žijící v přirozeném prostředí jsem dostala od svých přátel a známých. S jejich pomocí jsem byla uvedena a představena respondentům, se kterými jsem potom prováděla rozhovor v oddělené místnosti v domácnosti seniorů. Před rozhovorem jsem si také vyžádala jejich souhlas s nahráváním na diktafon v mobilním telefonu a rovněž jsem je upozornila na anonymitu veškerých poskytnutých údajů.

Pro zjištění vztahové sítě seniorů jsem zvolila strukturovaný rozhovor, v němž jsou uvedeny tyto jednotlivé okruhy šetření:

- Rodinná síť: Partner/ka, děti, vnoučata
- Nepříbuzenské vztahy s přáteli
- Vztahová síť s personálem

Okruhy jsem volila na základě předpokladu sociálních vazeb člověka. Rodinná síť je nám dána již od narození, přátelé a jiné nepříbuzenské vztahy získáváme v průběhu celého života a to opravdu od narození až po samotnou smrt. Oproti tomu vztahová síť s personálem v jednotlivých sociálních službách vzniká jen u klientů, kteří je využívají.

Tyto okruhy jsem dále rozvinula do jednotlivých úkolů rozhovoru. Získaná data jsem následně sjednotila pod již zmiňované okruhy.

7.2.1 Seznámení s respondenty

Nejdříve se seznámíme s respondenty, kteří se účastnili tohoto šetření a ty jsem si pro lepší orientaci označila jednotlivými zkratkami:

P. - penzion pro seniory,

D. - respondenti žijící v domácím prostředí,

R1, R2... - jednotlivý respondenti

Každý senior má svou historii, která ho do značné míry ovlivňuje i v současné době, proto je dle mého názoru důležité si jednotlivé respondenty alespoň v základu představit.

P. R1: *„Bydlím tady v penzionu teprve rok a čtvrt. Už je mi 83 let. Většinu života jsme bydlela v panelovém bytě s manželem, když zemřel, rozhodla jsem se jít do penzionu. Povoláním jsem byla prodavačka v uzeninách. Mám jednoho syna, kterému je 47 let a dvě vnoučata - děvčata ve věku 17 a 22 let.“*

P. R2: *„Pocházím z Ostravy a do Jeseníku jsem se přivdala. Mám 85 let a v penzionu jsem už dvanáctým rokem. Jsem vyučená na pánskou krejčovou a pracovala jsem v oděvním průmyslu, kde jsem šila košile. Mám dvě dcery, kterým je 50 a 48 let a čtyři vnoučata, chlapce ve věku 30, 27, 26, 23 let.“*

P. R3: *„V penzionu bydlím už 6 let. Je mi 81 let. Pracovala jsem jako administrativní pracovnice. Mám dvě dcery a čtyři vnoučata a dvě pravnoučata, holky 8 let.“*

P. R4: *„V penzionu bydlím teprve rok je mi 83 let. Jednou jsem se rozvedla a pak se znovu vdala. Můj druhý manžel zemřel. Vystudovala jsem ekonomickou školu v Brně a po té jsem pracovala jako účetní. Tak jsem dělala prodavačku, pošťačku a na nádraží v Jeseníku. Mám dva syny ve věku 54, 56 let a čtyři vnoučata ve věku 25, 24, 14 let.“*

P. R5: „Už tu bydlím 14 let a nedávno jsem oslavila 89. narozeniny. Jsem vyučená švadlena a pracovala jsem v oboru až do důchodu. Mám dvě děti ve věku 60 a 63 let a tři vnoučata.“

P. R6 + R7: „Jsme spolu 55 let. Manželovi je 86 let a mě je 80 let. Přišli jsme do penzionu před 6 lety, protože má manžel nemocné nohy, těžko se pohybuje a tak jsme rádi, že jsme tady kde nám pomáhají. My oba pocházíme z početných rodin moje žena pochází ze 6 dětí a já z 5 dětí. Já jsem se vyučila na švadlenu a manžel pracoval jako zemědělec. Nemohli jsme mít děti a tak jsme adoptovali dceru, která má sedmiletou dceru. Máme je obě moc rádi.“

Další šetření proběhlo v přirozeném prostředí seniorů ve městě Jeseník.

D. R8 + R9: „V tomto paneláku bydlíme od té doby, co jsme se vzali. Jedná se o manžele žijící v panelovém domě v Jeseníku. Letos jsem oslavila 84. Narozeniny a mám 6 sourozenců. Pocházím z Olomouce, kde jsme se s manželem, který tam sloužil na vojně, poznali. Manželovi je 81 let a vyučil se instalatérem. Po svatbě jsme se odstěhovali do Jeseníku za práci, tady jsem po dlouhou dobu pracovala jako účetní ve stavebním podniku. Máme spolu dvě děti ve věku 59 a 49 let a tři vnoučata ve věku 22, 24, 26 let.“

D. R10: „Mě je už 84 let a pracovala jsem jako pošťáčka. Mám dvě děti ve věku 54 a 56 let a čtyři vnoučata. Bydlím s dcerou v rodinném domě v Jeseníku, kam jsem se přestěhovala po úmrtí manžela.“

D. R11: „Je mi 83 let. A narodila jsem se v Rožnově pod Radhoštěm, kde jsem chodila do měšťanky, bydlela v rodinném domku a starala o rodinu a o naše pole. Když jsem ovdověla, odstěhovala jsem se za dcerou do Jeseníku. Bydlím v panelovém bytě s dcerou jejím manželem a vnučkou. Celkem mám čtyři děti, první syn je již po smrti, bylo by mu 63, druhé dceři je 59, třetí dceři je 56 a poslednímu synovi je 54. A mám osm vnoučat ve věku 22 – 38 let.“

D. R12: „Je mi 88 let. Moji sourozenci bratr a setra žijí v Olomouci a ve Zlíně. Bydlím v Jeseníku v rodinném domku se synem, kterému je 58let a snachou a jejich dcerou. Celý život jsem pracovala jako prodavačka.“

D. R13: „Já už mám 84 let. Celý život prožila v Adolfovicích a potom v Jeseníku. Po škole jsem nastoupila do firmy na výrobu garnýží. Nejdříve jsem bydlela v Adolfovicích v rodinném domě, poté jsem se přestěhovala do menšího panelákového bytu v Jeseníku. Brzy jsem ovdověla a zůstala se třemi dětmi, kterým je dnes 59, 61 a 64 let. Taky mám šest vnoučat ve věku 22 – 35 let a dvě pravnoučata.“

D. R14: „*Je mi 87 let. Vyučila jsem se a celý život pracovala jako cukrářka. Nyní žiju sama v bytě v Jeseníku. Mám problémy s chůzí a chodím o francouzské holi a tak ke mně chodí pečovatelská služba. Mám syna, který žije v Hradci Králové a kvůli práci často cestuje po celé republice. Syn je rozvedený a kvůli práci musí moje vnučka bydlet u matky.*“

Na základě výše popsanych základních informací o jednotlivých respondentech jsem pro lepší přehlednost vytvořila tabulky. Ty představují jednotlivé respondenty, jejich věk, délku pobytu v penzionu, profesi, počet dětí, počet vnoučat a v případě, že v rozhovoru uvedli i pravnoučata tak také jejich počet. Vzhledem ke specifikaci věku již v názvu diplomové práce jsou všichni respondenti věkem nad 80 let, ale délka pobytu se výrazným způsobem liší. Je zajímavé, že obecně se říká, že dříve byly rodiny více početné, tedy se dalo předpokládat, že bude převažovat zastoupení seniorů s více jak třemi dětmi. U seniorů žijících v penzionu se tento předpoklad vyvrátil, ze 7 dotazovaných nemá ani jeden senior 3 a více dětí. Pouze u dvou respondentů žijících v domácím prostředí se tento jev potvrdil.

Tabulka číslo 2: Údaje o respondentech žijících v penzionu

Respondent penzionu	stáří	Délka pobytu v penzionu	Profese	Děti	Vnouče	Pravnouče
R 1	83	rok a čtvrt	prodavačka	1	2	-----
R 2	85	12 let	pánská krejčová	2	4	-----
R 3	81	6 let	administrativní pracovnice	2	4	2
R 4	83	1 rok	účetní	2	4	-----
R 5	89	14 let	švadlena	2	3	-----
R 6 + 7	80 / 86	6 let	Švadlena/ zemědělec	1	1	-----

Zdroj: vlastní zpracování na základě výsledků z rozhovoru

Tabulka číslo 3: Údaje o respondentech žijících v přirozeném prostředí

Respondent Přirozené prostředí	Stáří	Doma	Profese	Děti	Vnouče	Pravnouče
R 8 + 9	84 / 81	byt	Účetní / instalatér	2	3	-----
R 10	84	Rodinný dům	listonoška	2	4	-----
R 11	83	byt	v domácnosti	4	8	-----
R 12	88	Rodinný dům	prodavačka	1	1	-----
R 13	84	byt	expedice	3	6	2
R 14	87	byt	cukrářka	1	1	-----

Zdroj: vlastní zpracování na základě výsledků z rozhovoru

Rodinná síť: Partner/ka, děti, vnoučata

V tomto okruhu je mým cílem zjistit frekvenci nejčastějšího kontaktu s partnerem, dětmi a vnoučaty jednotlivých respondentů a také druh nejčastějšího kontaktu v podobě osobních návštěv, telefonování, video hovoru či mailu.

Pro zjištění těchto informací jsem respondentům položila následující otázky:

1. Jak častá je frekvence návštěv Vašich dětí a vnoučat?
2. Při jakých událostech dochází k setkávání s rodinou?
3. Jaké vztahy máte se svými dětmi a vnoučaty, a jste s nimi spokojen/a?

1. Jak častá je frekvence a druh návštěv Vašich dětí a vnoučat?

Mým předpokladem je, že frekvence návštěv dětí bude vyšší zejména u seniorů žijících v přirozeném prostředí než u seniorů žijících v penzionu.

Rovněž předpokládám, že všechny vnoučata budou navštěvovat své prarodiče.

Dalším předpokladem je, že respondenti žijící v penzionu pro seniory budou více udržovat telefonický kontakt s dětmi a vnoučaty na místo osobních návštěv.

P. R1: „Syn pracuje v Praze a vrací se jednou za měsíc a snacha je tady. Pracuje v Kauflandu a tak mě navštěvuje dvakrát do týdne a vždycky mi něco dobrého přinese. S vnoučaty se setkávám tak jednou za čtrnáct dní.“

P. R2: „Častá, tak dvakrát v týdnu, rodina žije v Jeseníku. Vnoučata nevidím moc často, bydlí v jiných městech, tak mě moc nenavštěvují, ale občas mi zatelefonují.“

P. R3: „Děti bydlí v Jeseníku a tak za mnou chodí jednou do týdne na návštěvy a telefonujeme si. S vnoučaty se také vidím často asi jednou za čtrnáct dnů, někdy jim hlídám i svá pravnoučata.“

P. R4: „Teď tu měsíc nebyli, jinak jezdí na návštěvy co čtrnáct dnů a syn co pracuje ve Zlíně mi často telefonuje a ptá se, jestli něco potřebuju. Vnoučata za mnou chodí každý týden, takže častěji než děti, máme moc dobrý vztah.“

P. R5: „Mladí pracují a nemají moc čas. S dcerou se vidím dvakrát do roka. Syn mi volá a občas přijde i na návštěvu. Vnoučata mě nenavštěvují.“

P. R6+7: „Dcera i vnouče jsou v Londýně a volají nám každou neděli. Vždy se na hovor s nimi moc těšíme. Při poslední návštěvě nám dcera přinesla malý počítač a naučila nás jak se s ní spojit. Poprvé se nám to nepovedlo tak jsme poprosili sestřičku o pomoc. Teď jsme ve spojení často a voláme si zadarmo.“

D.R8+9: „S dcerou se vidíme skoro každý den a se synem jednou za dva týdny. S vnoučaty se vidím jednou za 14 dnů“

D. R10: „S dcerou Danou každý den a Vlastou jednou za měsíc. Vnoučata mě nenavštěvují, ale vidíme se na oslavách.“

D. R11: „Bydlím u své dcery, s ostatními dětmi se vidím dvakrát do roka, protože žijí v Praze. Jenom Maruška to je moje vnučka, ta mě navštěvuje jednou za měsíc.“

D. R12: „Bydlím se synem a jeho ženou. Vnučka je zdravotní setra a ta mě přijde navštívit dvakrát do týdne. A vždycky se mě ptá, jestli mě něco nebolí a jestli něco nepotřebuji.“

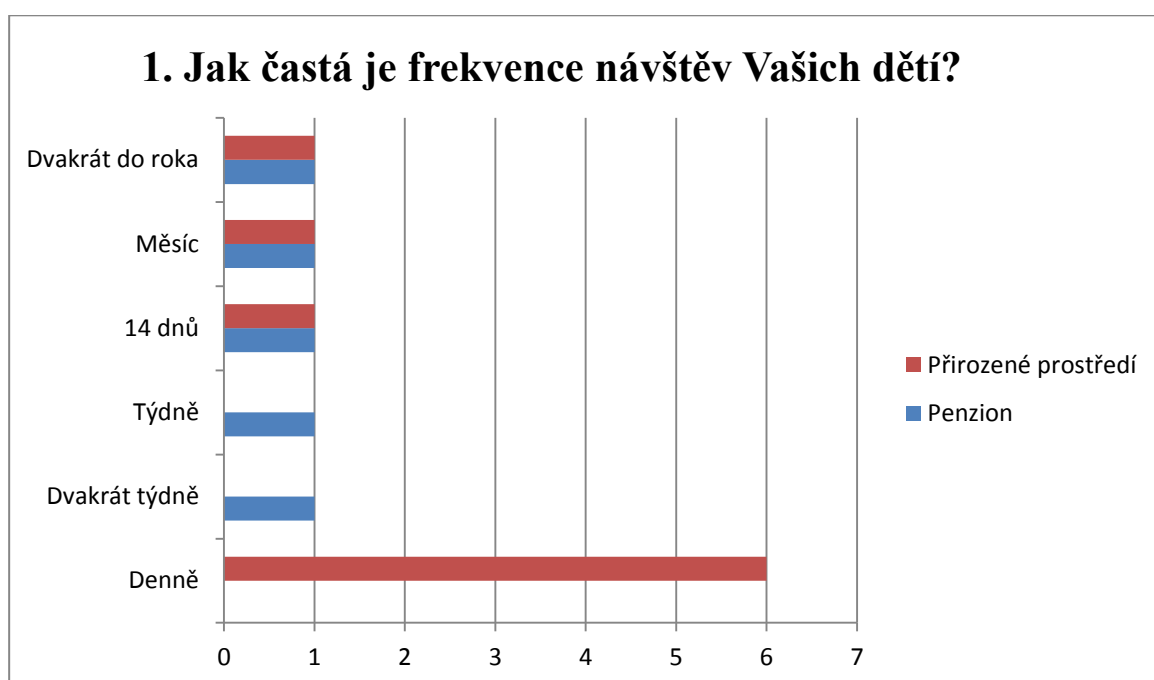
D. R13: „Se synem se vidím denně, taky mě bere na nákupy, a když se mi nechce tak mi nakoupí sám. Víte, mám cukrovku a syn mi často měří takovým přístrojem cukr v krvi. Dcera bydlí a pracuje v Praze a tak jezdí za mnou málo. Vnučka je v cizině, ale často mi volá. Ostatní vnoučata vidím, když přijedou ze školy, tak jednou za měsíc, studují v Praze.“

D. R14: „Noo... syn hodně cestuje tak mi posílá pohledy a volá mi. Ale přijede za mnou, když mu to vyjde. No a vnučku moc nevidím, bydlí u snachy... jsou rozvedení.“

Následující tabulka graficky znázorňuje frekvenci návštěv dětí u respondenta. Vzhledem k tomu, že respondenti u některých dětí uvedli i dvě frekvence návštěv, do grafu jsem je zanesla každou zvlášť, pokud byla frekvence z odpovědi patrná.

Z jednotlivých odpovědí vyplývá, že můj předpoklad, že frekvence návštěv jejich dětí u seniorů v přirozeném prostředí je vyšší než u seniorů žijících v penzionu se potvrdil. Z grafu rovněž vyplývá, že senioři žijící v přirozeném prostředí jsou svými dětmi navštěvováni prakticky denně. Můžeme předpokládat, že je tomu tak proto, že jejich děti jsou zároveň osobami o ně pečujícími.

Graf číslo 1:

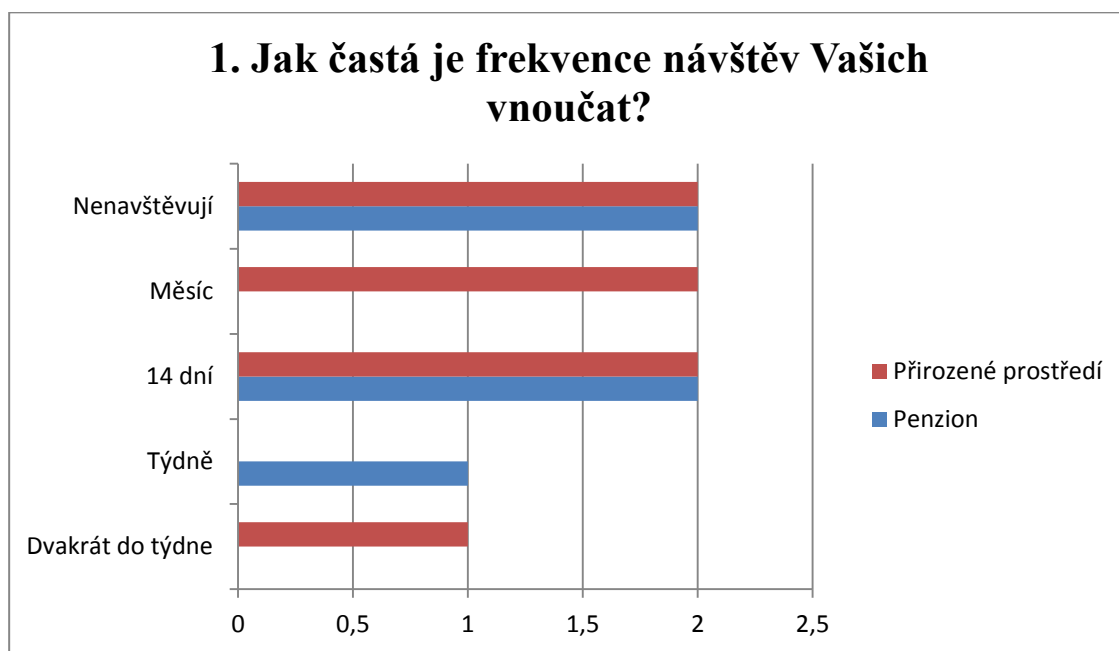

Zdroj: vlastní zpracování na základě výsledků z rozhovoru

Tento graf znázorňuje opět frekvenci návštěv, ale tentokrát se zaměřením na vnučata. Z výpovědí vyplývá, že i u seniorů žijících v penzionu i v přirozeném prostředí vnučata navštěvují své prarodiče méně často než děti seniorů.

Z výpovědí vyplývá, že dva seniory z přirozeného prostředí a dva seniory z penzionu nenavštěvují vnučata vůbec. Na základě tohoto zjištění mohu říci, že se můj předpoklad nepotvrdil.

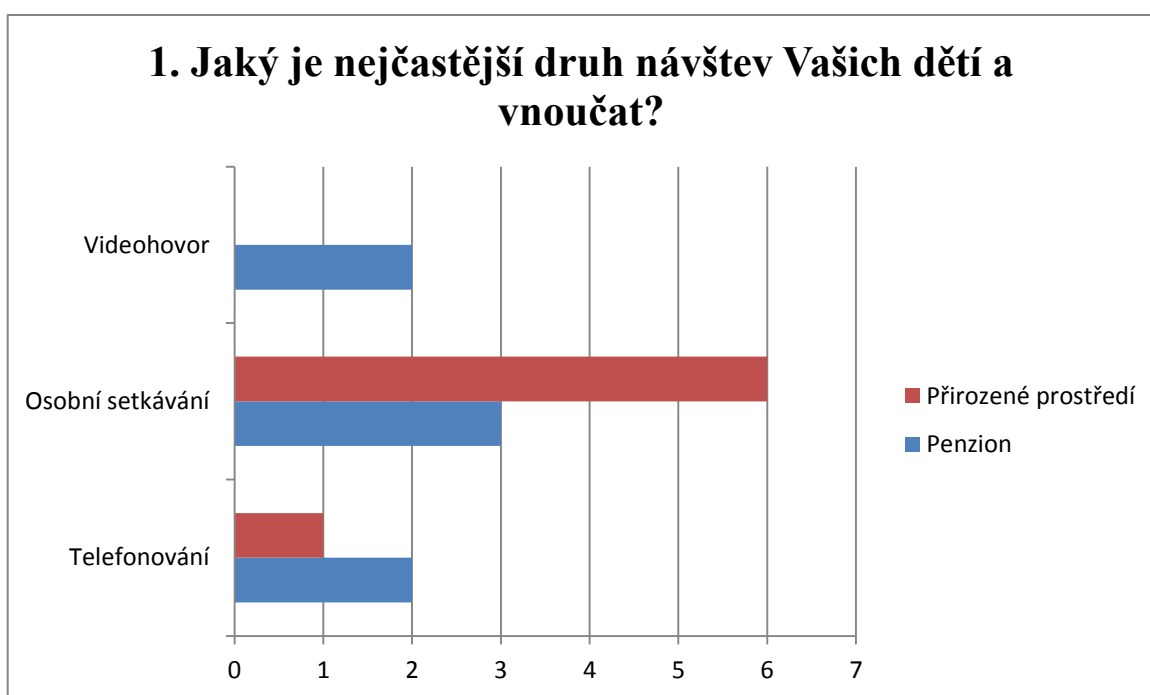
Graf číslo 2:

Zdroj: vlastní zpracování na základě výsledků z rozhovoru

Následující graf zaznamenává, jaké formy kontaktu nejčastěji uvedli respondenti. Je zajímavé, že můj předpoklad se nepotvrdil, jelikož častější formou setkávání uvedli respondenti osobní setkání. Další pro mě novou informací je také to, že i senioři v tak vysokém věku pro kontakt s rodinou využívají moderní technologie, konkrétně počítač přes, který telefonují.

Graf číslo 3:

Zdroj: vlastní zpracování na základě výsledků z rozhovoru

2. Při jakých událostech dochází k setkávání s rodinou?

Mým předpokladem je, že nejčastějším důvodem setkávání jsou narozeniny. Osobně se domnívám, že narozeniny by se vždy měly slavit v kruhu těch nejbližších, teda v kruhu rodinném.

P. R1: „*Na Vánoce jsem byla u syna a snachy. Tam jsem se setkala i s vnoučaty. Taky na jejich narozeniny mě zvou k sobě domů. Na moje narozeniny přijdou všichni za mnou, když jim to práce dovolí. S vnoučaty je to těžký, jsou ve škole a vidíme se, jen když přijdou.*“

P. R2: „*Hlavně svátky trávím střídavě u jedné nebo u druhé dcery. Někdy s nima jezdím na návštěvu k příbuzným. Hodně se všichni scházíme při oslavách narozenin.*“

P. R3: „*Svátky ráda trávím v penzionu s kamarádkami, rodina se staví na chvíli a pak si i oni tráví svátky po svém. Narozeniny slavím s rodinou a s kamarádkami je slavím, když se vrátím.*“

P. R4: „*Svátky jsem zatím trávila u syna v Jeseníku a na další mě vezmou vnoučata za synem do Zlína.*“

P. R5: „*No, moc času v dnešní době nemají a tak se vidíme, jenom když mi přijedou popřát k narozeninám. Svátky trávím v penzionu s mojí moc dobrou kamarádkou a s rodinou si voláme. S vnoučaty se neseťkávám.*“

P. R6+7: „*Dcera s vnučkou přijedou dvakrát za rok, pokud jim to práce dovolí. Jinak si voláme přes počítač. Svátky slavíme pouze s manželem.*“

D. R.8+9: „*Vidíme se často hlavně na oslavách narozenin a svátků. Když potřebujeme, odvezou nás k doktorovi.*“

D. R10: „*Všichni se sjedou k dceři Daně a tady pak oslavujeme svátky i narozeniny. V létě když je hezky grilujeme na zahradě.*“

D. R11: „*Slavím Vánoce na chalupě, kde se sejdu s dcerou a synem, a také o letních prázdninách nebo o Velikonocích, potom samozřejmě se setkáváme na velkých oslavách narozenin, svatbách, pohřbech.*“

D. R12: „*Vnučka si pořídila byt a tak mě pozvala na Vánoce. Narozeniny slavíme doma se synem a snachou a svátky taky.*“

D. R13: „*Jak přijede vnučka z ciziny tak se všichni sejdem a to je potom velká oslava. Když mám narozeniny přijdou mi popřát syn s rodinou. Dcera s rodinou mi volají, protože jsou až z Prahy.*“

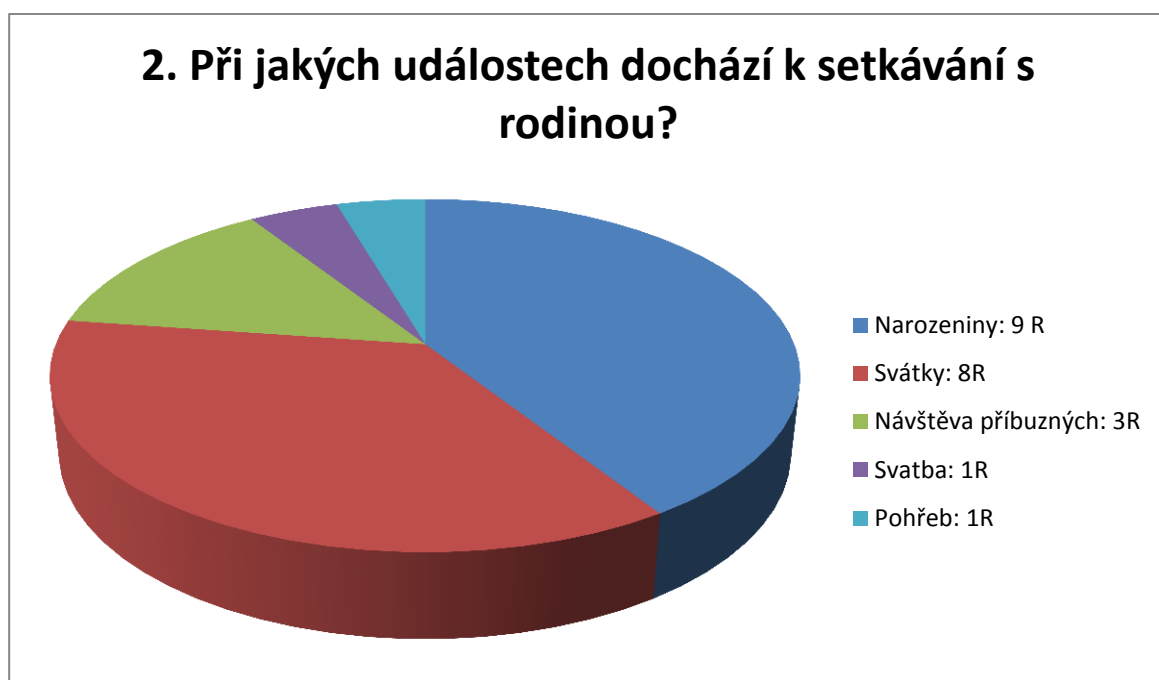
D. R14: „*Nemůžu moc chodit, tak syn je na Vánoce se mnou...tady. S vnučkou přijede, když mám narozeniny. Tak to je jednou za rok a to jsme moc ráda, že ju vidím.*“

Stejně, jako u frekvence návštěv, tak v této otázce někteří respondenti odpovídali více než jednou odpovědí, proto u těch, kde byla informace jednoznačná, došlo k zaznamenání více odpovědí.

Z grafu vyplývá, že nejčastější událostí, při které se rodina setkává, jsou narozeniny. Čímž se potvrdil můj předpoklad. Oproti tomu, jsem ale tolik nepředpokládala, že téměř stejné množství respondentů uvedlo svátky, jako nejčastější důvod setkávání.

Z rozhovoru s respondenty tedy vyplynulo, že nejčastěji dochází k setkávání s rodinou při událostech, jako jsou svátky (Vánoce, Velikonoce) a narozeniny. V ostatních případech už byly méně časté odpovědi jako například návštěva příbuzných, příjezd rodiny z ciziny, svatba a pohřeb.

Graf číslo 4:

Zdroj: vlastní zpracování na základě výsledků z rozhovoru

3. Jaké vztahy máte se svými dětmi a vnoučaty, a jste s nimi spokojen/a?

Mým předpokladem je, že senioři žijící v přirozeném prostředí budou mít kvalitnější vztahy s dětmi i vnoučaty než senioři žijící v penzionu. Zároveň také předpokládám, že senioři žijící v přirozeném prostředí budou s těmito vztahy spokojenější.

P. R1: *„Ano jsem spokojená. Mám syna moc ráda, taky se snachou vycházím dobře. S vnoučaty jsem taky spokojená, i když je vidím jednou za čtrnáct dnů. Vždycky mi přinesou dárek, který mě potěší.“*

P. R2: *„Vztah s dcerami mám krásný. Často se navštěvujeme, jezdíme i k příbuzným hodně s něma trávím svátky a různé oslavy. Bohužel vnuky vidívám málo, ale i tak je mám ráda.“*

P. R3: *„Vztahy máme hezký. Vždyť mně tady často navštěvují a vnoučata taky. A pravnoučátka přímo zbožňuji. Spokojená jsem se všemi.“*

P. R4: *„Vnoučata vidím častěji než svoje děti a mám je moc ráda, to ale neznamená, že bych svoje děti měla ráda méně.“*

P. R5: *„S vnoučaty se nevidám, nemám s nima dobré vztahy. Děti kvůli práci vidím málo, ale mám je ráda. Mám k nim dobrý vztah.“*

P. R6+7: *„Jsme velice spokojeni. Dceru s vnučkou zbožňujeme, a i když žijí v Londýně tak přes počítač spolu mluvíme skoro každý den a to je i přes počítač vidíme.“*

D. R8+9: *„Jak s dětmi, tak s vnoučaty vycházíme dobře, nemáme žádné problémy. Vnoučata se nám často svěřují. Se všemi jsme spokojeni.“*

D. R10: *„Nejvíce si rozumím s dcerou Danou a jejími dětmi, trávím s něma nejvíce času. S dcerou Vlastou se vidím méně, ale i tak si s ní hodně rozumím.“*

D. R11: *„Naše vztahy jsou dobré, hlavně si rozumím se Zdeničkou, u které bydlím. A nemůžu zapomenout na svých osm vnoučat, které mám moc ráda.“*

D. R12: *„S vnoučetem mám hezčí vztah než se synem. I se snachou vycházím lépe. Syn totiž pije a pak s ním není k vydržení. Nejvíce jsem šťastná, když mě vnučka navštíví.“*

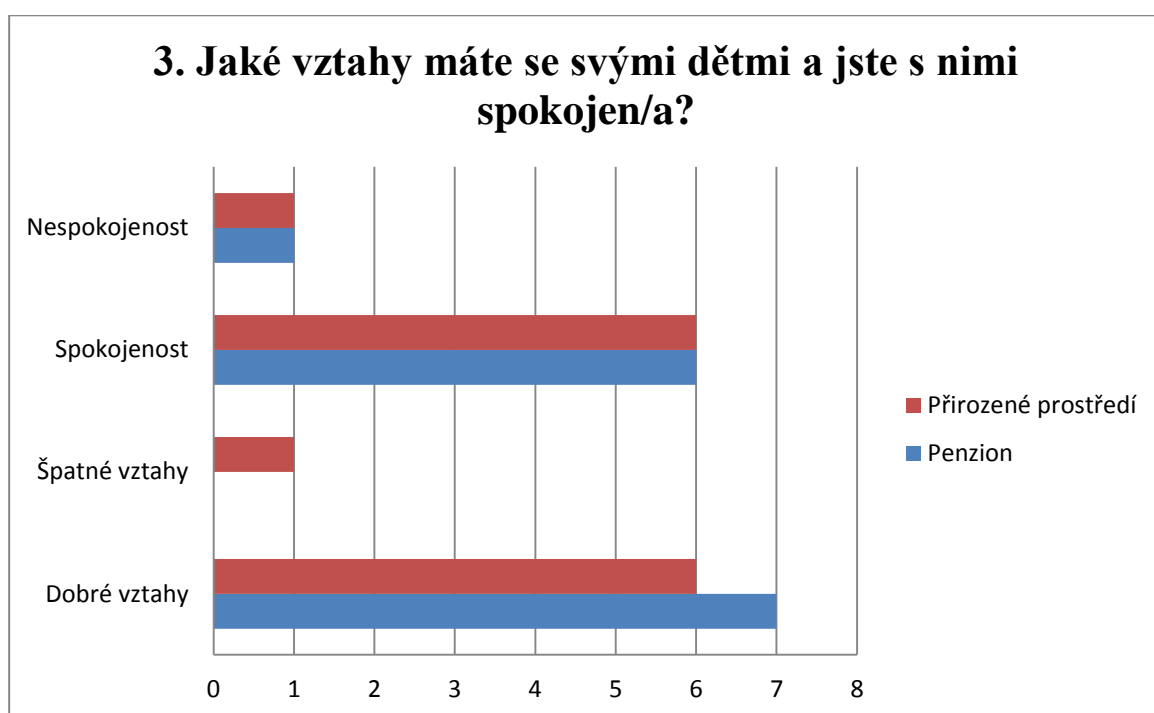
D. R13: *„Jsem spokojená, proč bych nebyla, jsou to přece moje děti a moje vnoučata.“*

D. R14: *„Svoji vnučku chci vidět často, ale když syn tak cestuje, tak je vidím málo. Přeju si s nimi být více. Ale spokojená jsem.“*

Z dat znázorněných v grafu vyplývá, že respondenti mají se svými dětmi dobré vztahy, na kterých jim záleží. Jen jedna respondentka uvedla, že její vztah se synem není dobrý, tak jak by si přála. Respondenti v rozhovorech projeví radost, týkající se vztahu se svými dětmi. Na základě těchto záznamů v grafu mohu zhodnotit, že můj předpoklad se nepotvrdil, jelikož více respondentů žijících v penzionu uvedlo, že má dobré vztahy s dětmi.

Dále můžeme vidět, že spokojenost obou skupin seniorů s těmito vztahy je stejná, proto ani tento předpoklad se nepotvrdil.

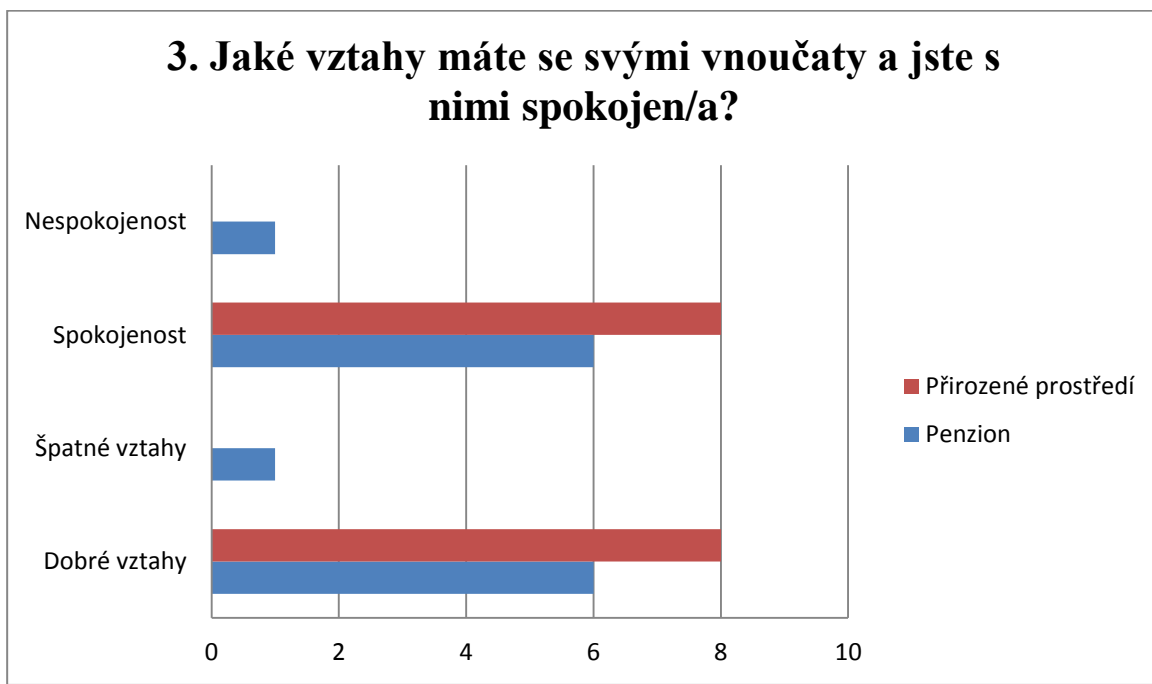
Graf číslo 5:

Zdroj: vlastní zpracování na základě výsledků z rozhovoru

Oproti tomu se můj předpoklad u vnoučat potvrdil, jelikož více respondentů žijících v přirozeném prostředí uvedlo, že mají dobré vztahy s vnoučaty a zároveň jsou s těmito vztahy spokojeni. Obecně lze říci, že v mém šetření byli respondenti spokojeni se vztahy s vnoučaty, pouze jedna respondentka zhodnotila svůj vztah s vnoučaty, jako špatný a cítí se proto nespokojena.

Graf číslo 6:

Zdroj: vlastní zpracování na základě výsledků z rozhovoru

Nepříbuzenské vztahy s přáteli

Důležitou součástí seniorských vazeb jsou vztahy s přáteli a to jak v penzionu, tak v přirozeném prostředí. V okruhu se tedy zaměřím na setkávání s přáteli, bude také zajímavé zjistit jakou formou a na jaká témata spolu komunikují.

Pro zjištění těchto informací jsem respondentům položila následující otázky:

1. Jak často a jakou formou udržujete vztahy s přáteli?
2. Na jaká témata komunikujete s ostatními seniory?

1. Jak často a jakou formou udržujete vztahy s přáteli?

Vzhledem k tomu, že starší generace mají ve zvyku se více setkávat než dnešní mladá generace, mohu předpokládat, že frekvence návštěv u obou skupin seniorů bude každodenní a převažovat bude osobní setkání.

P. R1: „Tady v penzionu mám nejlepší kamarádku Hanku. S tou se bavím denně. A s ostatními několikrát do týdne.“

P. R2: „Někdy se za mnou zastaví kamarádka z Ostravy, kde jsem dříve žila. Jinak si spolu voláme asi dvakrát do týdne.“

P. R3: „Bavím se hlavně s kamarádkami z penzionu. Scházíme se každý den v klubovně, kde si zahrajeme nějakou stolní hru nebo se rozhodneme jet na výlet po okolí. Ještě si volávám se známými.“

P. R4: „Se spolužačkou ze školy si píšeme dopisy asi tak jednou týdně. Píše mi o ostatních spolužácích a o své rodině.“

P. R5: „No, já si tady našla kamarádku. Tu mám nejraději... Jsem ráda, že ji mám. Každý den si povídáme. Taky si telefonuju s kamarádkou, se kterou se známe z práce.“

P. R.6+7: „Občas... asi jednou týdně se sejdeme na kartách s dalším manželským párem. Posledně jsme si zahráli i Člověče, nezlob se a při takové dětské hře jsme se tak nasmáli.“

D. R8+9: „V paneláku jsme měli sousedku, se kterou jsme se často navštěvovali. Bohužel nedávno zemřela a tak jsme přišli o naši jedinou známou. Ale vedle v paneláku máme ještě jednoho známého a s tím chodíme denně na procházku vyvenčit jeho psa Alíka.“

D. R10: „Moc známých tady nemám. Ale se sousedkou odvedle si každý týden zajdeme do města na procházku a na zákusek. Taky je sama a bydlí u dcery, jako já.“

D. R11: „Na chalupě, kde jsem se narodila, jsem měla hodně přátel. Postupem času jsem o spoustu z nich přišla. To víte, už nejsem nejmladší. Ale dvě kamarádky mi ještě zůstaly a tak si jednou za měsíc s Raduškou voláme a s Jindřiškou si píšeme. Tady jsem si ale našla novou paní, se kterou se scházíme třikrát do týdne.“

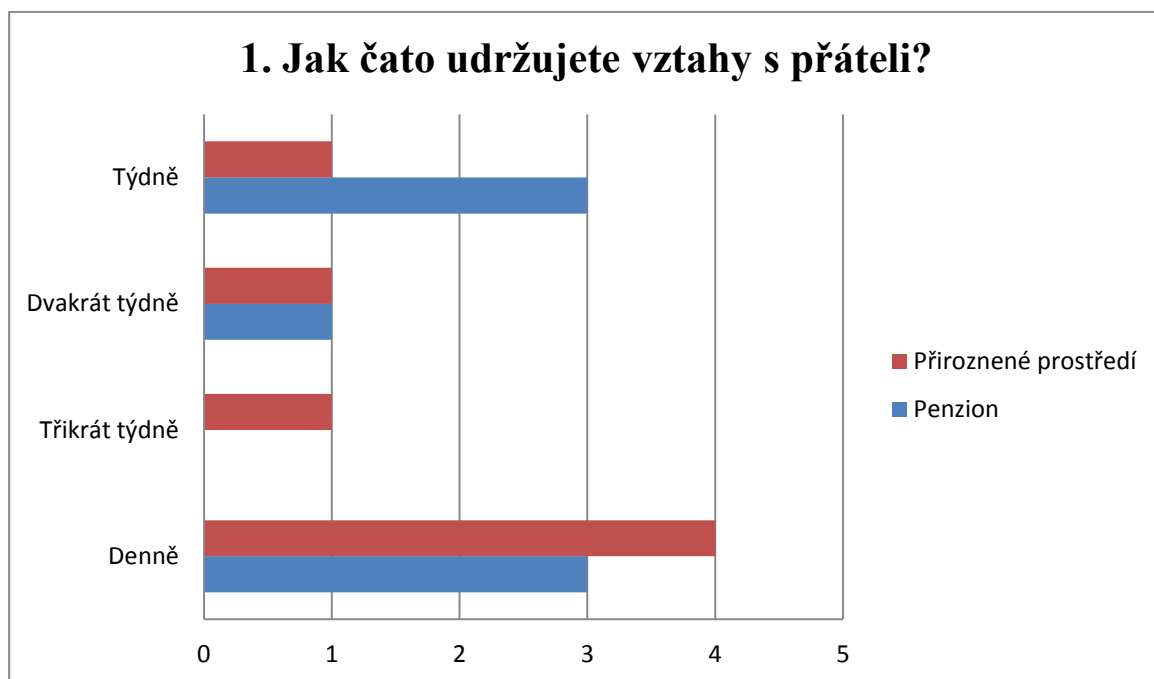
D. R12: „Se sousedkou z vedlejšího domu se známe už řadu let, léto trávíme denně na zahrádce, a když je venku škaredě tak se navštěvujeme doma a povídáme si. A taky si dopisují se známými, které jsem poznala v lázních.“

D. R13: „Každé úterý jezdím do Adolfovic do klubu důchodců. Tam mám spoustu známých, se kterými si aspoň popovídám a taky se dovím něco nového o ostatních, které už moc často nevidám, co jsem odešla do Jeseníku. Tady v paneláku se denně vidám se sousedkami z vedlejších bytů.“

D. R14: „Mám tři dobré kamarádky tady v Jeseníku. Voláme si dvakrát v týdnu a domlouváme se v kolik hodin přijdou ke mně domů a co která přinese za dobrotu k jídlu. Jindřiška vždycky upeče skvělou buchtu, taky se po ní hned zapráší.“

Z grafu vyplývá, že senioři žijící v přirozeném prostředí mají celkově častější kontakt se svými přáteli než senioři žijící v penzionu. Tato skutečnost mě velice překvapila, protože lidé žijící v zařízeních žijí ve větších společenstvích na jednom místě, bylo pro mě pravděpodobnější, že proto na místě větší koncentrace lidí budou kontakty s přáteli častější. Můj předpoklad se tedy na základě zjištěných informací nepotvrdil.

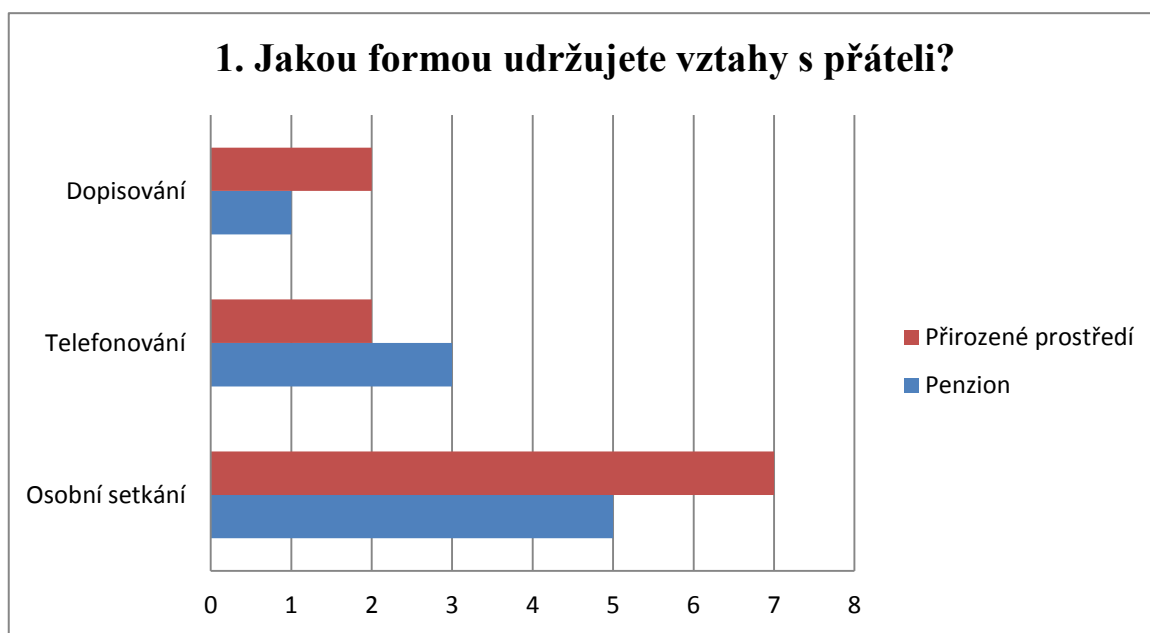
Graf číslo 7:

Zdroj: vlastní zpracování na základě výsledků z rozhovoru

Respondenti při rozhovorech uváděli více forem setkávání, proto je zaznamenáno více odpovědí. Na základě sběru dat jsem zjistila, že nejčastější formou kontaktu je skutečně osobní setkání, čímž se můj předpoklad potvrdil. Mezi další formy setkávání respondenti uvedli také dopisování a telefonování.

Graf číslo 8:

Zdroj: vlastní zpracování na základě výsledků z rozhovoru

2. Na jaká témata komunikujete s ostatními seniory?

Mým předpokladem je, že nejčastější téma u respondentů budou rozhovory o zdraví. V tomto věku se předpokládá, že se jedná o velice aktuální a každodenní téma a také je obecně známo, že senioři rádi hovoří o svých zdravotních problémech.

P. R1: „S děvčaty se sejdeme u Hanky na pokoji, uvaříme si kafíčko a pak si povídáme o zdraví, koho co bolí nebo si vyměňujeme recepty. Rádi se díváme na pořady o vaření, třeba na pořad prostřeno.“

P. R2: „Já se tady s lidmi bavím jen příležitostně. Jsem radši sama na pokoji. Mluvím hlavně s rodinou.“

P. R3: „Hodně si povídáme o svých dětech, čeho v životě dosáhli. A taky co dělají vnoučata.“

P. R4: „Za ten rok co jsem tady jsem si našla dobrou kamarádku z vedlejšího pokoje, chodíme spolu na procházky, navštěvujeme se a povídáme si o zdraví. Taky probíráme děti a hlavně vnoučata.“

P. R5: „Se svou kamarádkou chodíme před penzion, sedneme si na lavičku a povídáme si o počasí, o dětech, vaření a zdraví.“

P. R6+7: „Většinou s manželem vzpomínáme na dobu našeho mládí, a jak jsme se seznámili. Povídáme si o dceři a vnoučeti. Jsou tu taky jedni manželé, se kterými se někdy scházíme a společně hrajeme karty. Při nich chlapi proberou dnešní politiku a my si povídáme o vaření a vyšívání.“

D. R8+9: „Se známými probíráme dnešní politiku a vzpomínáme, jaká byla politika za našeho mládí a srovnáváme v čem je která lepší. Probíráme zdraví, vnoučata a jídlo.“

D. R10: „Když je hezky sedíme se sousedkou venku u rybníku, povídáme si o dětech o seriálech, na které se právě teď díváme a o běžných věcech.“

D. R11: „Vzpomínáme, kde jsme za mlada jezdili, kde se nám to líbilo. Mluvíme o dětech, společných přátelích a knihách.“

D. R12: „Nejčastěji s kamarádkou probíráme zdraví, rády posloucháme dechovku a luštíme křížovky.“

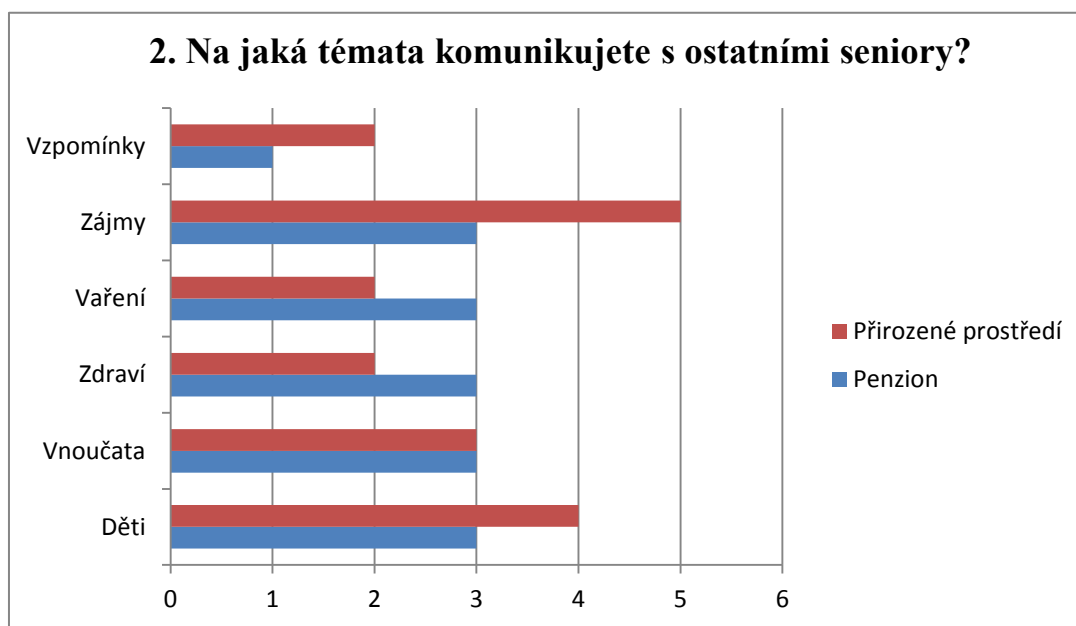
D. R13: „Ráda chodím do klubu důchodců, kde si povídám s ostatními kamarády, popovídáme si o běžných věcech, co nás trápí, jaké léky užíváme a o vnoučatech.“

D. R14: „Jak holky přijdou, donesou mi něco dobrého, ale já jim taky ke kávě něco upeču. Povídají mi o svých dětech a vnoučatech a taky se bavíme o vaření a tak vůbec.“

Z grafu může vyčíst, že nejčastějším tématem hovoru respondentů žijících v přirozeném prostředí jsou jejich zájmy. Toto téma je dle mého názoru pro tuto skupinu seniorů atraktivní zejména tím, že mají lepší přístup k různým i společenským akcím, mohou si svůj volný čas zorganizovat právě podle jejich zájmů. Je zajímavé zjištění, že u seniorů žijících v penzionu jsou všechny témata téměř stejně frekventovaná.

Překvapující je u obou skupin zjištění, že senioři dle mého výzkumu příliš nehovoří o vzpomínkách, ale myslím si, že toto téma berou jako samozřejmost a proto ji v souvislosti s touto otázkou nezmiňovali. O tématu zdraví dle mého šetření hovoří více senioři žijící v penzionu. Tohle je dle mého způsobeno tím, že obecně se předpokládá, že většina seniorů využívá služeb penzionu právě z důvodu změny zdravotního stavu. Na základě toho mohu zhodnotit, že můj předpoklad se nepotvrdil.

Graf číslo 9:

Zdroj: vlastní zpracování na základě výsledků z rozhovoru

Vztahová síť s personálem

V tomto okruhu jsem se zabývala vztahem seniorů s personálem penzionu. Zaměřila jsem se pouze na respondenty ubytované v penzionu, protože dotazovaní senioři v přirozeném prostředí nepřijdou s personálem do styku. Cílem tohoto okruhu bylo zjistit jak často a o čem nejčastěji komunikují respondenti s personálem penzionu.

Pro zjištění těchto informací jsem respondentům položila následující otázky:

1. Jak často komunikujete s personálem?
2. Na jaké téma komunikujete s personálem?

1. Jak často komunikujete s personálem?

Vzhledem k tomu, že senioři v penzionu jsou denně v kontaktu s personálem zajišťujícím chod zařízení, lze předpokládat, že stejně častá bude i komunikace s nimi.

P. R1: „*Jednou do týdne za mnou přijde sestřička a ptá se mě, jestli něco nepotřebuji.*“

P. R2: „*Sestřička za mnou chodí každé ráno. Paní uklízečka mi tady uklízí každý týden.*“

P. R3: „*Sestřička mě kontroluje každý den, pomáhá mi s věcmi, které potřebuju. Sociální pracovnice se taky občas zastaví.*“

P. R4: „*Se sestřičkama se vidívám denně. Pana ředitele občas potkám na chodbě a on mě vždycky pozdraví a ptá se mě jak se mám.*“

P. R5: „*Paní uklízečka mi chodí uklidit tak jednou za týden. Sociální pracovníci potkávám každý den v budově, a když mám nějaký problém tak se na ni obrátím.*“

P. R6+7: „*Sestřičky nás navštěvují každý den a pomáhají mi s manželem hlavně, když potřebuje k doktorovi tak nám zajistí odvoz a to bývá tak jednou do měsíce.*“

Podle rozhovoru s respondenty a také na základě mnou získaných zkušeností z praxe se klienti penzionu mohou rozhodnout, zda budou využívat služeb pracovníků přímé obslužné péče či nikoli. V případě, že tyto služby nevyužívají, jsou v kontaktu s personálem jen v případě potřeby. Toto je pravděpodobně důvod k tomu, že jedna residentka uvedla, že s personálem komunikuje pouze jedenkrát týdně. Tím se můj předpoklad nepotvrdil.

Graf číslo 10:

Zdroj: vlastní zpracování na základě výsledků z rozhovoru

2. Na jaké téma komunikujete s personálem?

Dle mého názoru je nejčastějším tématem rozhovoru personálu se seniorem rodina.

P. R1: „*Já se ještě dokážu o sebe postarat sama a tak si sní povídám o rodině a co je nového. Ale i tak se vždy těším na její návštěvu. Jenom když potřebuji za doktorem, tak se domluví se sestřičkou a oni mě tam odvezou.*“

P. R2: „*Sestřička se mě vždycky ptá, co jsme dělala včera. A když potřebuji, odvezou mě k doktorovi a pomůžou mi vyřídit věci na úradě.*“

P. R3: „Sestřička se mě často ptá, jak se mám. Chvilí si spolu povídáme, co dnes budu dělat a jestli půjdu za kamarádkami do klubovny. Jsem velice spokojená se sestřičkami. A když je to anonymní tak Vám řeknu, že vůbec nejsem spokojená se sociální pracovníci, protože je moc svá, nehodí se k lidem. Chtěla bych, aby navštěvovala lidi častěji, a to si nemyslím jenom já.“

P. R4: „Se sestřičkami si povídám o dětech a vnoučatech. V pondělí ve středu a pátek mi donese nákup.“

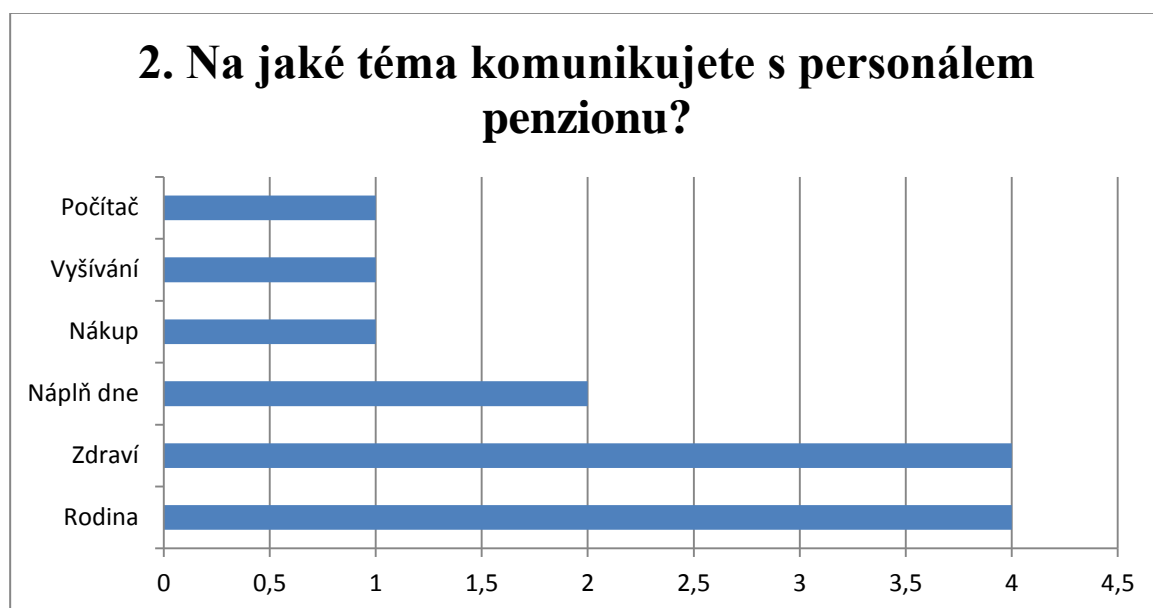
P. R5: „Mám oblíbenou jednu sestřičku se kterou si ráda povídám nejraději o vyšívání.“

P. R6+7: „Povídáme si o zdraví a rodinných věcech. Taky nás navštěvuje sociální pracovníce, která nám i pomáhá s počítačem, když chceme mluvit s dcerou, která je v Londýně.“

Můj předpoklad se nepotvrdil, rodina sice byla nejčastějším tématem hovoru seniora s personálem, ale stejně častým tématem bylo zdraví. Dále senioři rádi komunikují na téma náplň jejich dne, a to tedy, co budou dělat, nebo také co již dělali. Témata pro komunikaci obecně vznikají podle aktuálních potřeb seniorů, proto v šetření senioři uváděli také hovory na téma vyšívání, nákupy a počítač. Téma počítač uvedl manželský pár, který přes video hovory komunikuje s rodinou v zahraničí a personál jim pomáhá zprostředkování toho kontaktu.

V grafu jsou data opět zaznamenána podle toho kolik druhů odpovědí jednotliví respondenti uváděli.

Graf číslo 11:

Zdroj: vlastní zpracování na základě výsledků z rozhovoru

Z tohoto okruhu jsem se dozvěděla, že největší četnost komunikace s personálem zastávají „sestřičky“, neboli pracovníce přímé obslužné péče, které přichází s respondenty denně do styku. Ty jsou pro ně hlavní komunikační partneři v penzionu.

Na základě rozhovoru s jednou z respondentek jsem se dozvěděla, že je nespokojená se sociální pracovníci v penzionu a to z toho důvodu, že frekvence jejich návštěv u respondentů není dle jejího názoru dostatečná. Dle mého názoru to může být způsobeno tím, že bohužel v dnešní době jsou sociální pracovníce velice přetěžovány, mnohdy vykonávají i práci, která plně nesouvisí s náplní její pracovní pozice. Dnešní nastavení sociální sféry je stále více ještě o vyplňování formulářů než o přímé práci s klienty. To je sice dle mého názoru špatné nastavení, ale bude pravděpodobně trvat ještě několik desítek let, než se tento stav změní. Z toho důvodu jsou pro klienty vždy při ruce již zmiňované pracovníce přímé obslužné péče.

7.3 Závěry šetření

Na začátku šetření jsem si určila jednotlivé okruhy pro mé pozdější zkoumání. Tyto okruhy jsem určovala podle svých předpokladů, jaké vztahové sítě senior může mít. Plně jsem věřila, že okruhy rodinných vztahů, nepříbuzenských vztahů a u seniorů žijících v penzionu vztahů s personálem obsáhnou převážnou většinu vztahové sítě seniora obecně. Obecně lze ovšem říci, že senioři nemusí mít vztahy pouze s lidmi, ale může být jejich vztahová síť zastoupena také mezi zvířaty.

Většina respondentů se doslova těšila, že se zúčastní rozhovoru. Jen u jedné respondentky jsem se nesečkala s takovým nadšením jako u ostatních. Při mé návštěvě hrála nahlas televize, kterou během celého rozhovoru nechala hrát, navíc působila nervózním dojmem a po celou dobu stála a opírala se o skříň. Její odpovědi byly úsečné. To mě překvapilo, protože respondentka souhlasila s poskytnutím rozhovoru. U ostatních respondentů rozhovor probíhal v klidném prostředí, aniž by jeho průběh něco narušovalo.

U respondentů, kteří žijí v přirozeném prostředí, jsem vyzorovala větší otevřenost a klid. Toto mohlo být způsobeno tím, že jsem byla k respondentům uvedena prostřednictvím jejich vnoučat a rozhovor probíhal v jejich přirozeném prostředí. Byli velice milí, nabídli mi pohoštění a vše probíhalo v přátelské atmosféře. Zde jsem se nesečkala s rušivým elementem.

ZÁVĚR

Tématem mé diplomové práce bylo „Hodnocení sociální vztahové sítě seniorů ve věku 80 +“. Cílem bylo popsat a blíže se seznámit se vztahovými sítěmi, které mohou tyto seniři mít. Toto téma je velice rozsáhlé a zajímavé, avšak není možné ho obsáhnout pouze jednou diplomovou prací. Víím, že témat spojených s touto problematikou je několikanásobně více než jsem byla schopná, s ohledem na určený rozsah, do diplomové práce vtěsnat. Prakticky každá kapitola by vydala na samostatnou práci.

Protože společnost a její demografické rozložení má stále více seniorů nad 80 let, je velice důležité, aby tato problematika nezůstala jen okrajovou. Naopak by se jí měli stále více zabývat nejen pracovníci, jako jsou pracovníci v přímé péči, sociální pracovníci a jiní, kteří spolupracují na zkvalitnění života všech seniorů, ale především je nutné, aby se touto problematikou začaly zajímat více také naše hlavy státu, a spolupracovali s okolními státy, které mají zkušenosti v tom, co u nás teprve začíná.

Má diplomová práce je tedy rozdělena do dvou hlavních částí a to části teoretické a praktické a dále do několika dílčích kapitol, které jsou také dále děleny.

Teoretická část je uvedena kapitolou, která se zabývá vnímáním stáří. Tuto kapitolu bylo potřeba více rozvinout, pro lepší pochopení souvislostí týkajících se stáří a všeho s ním spojeným. Popisuji zde problematiku stárnutí společnosti, samotné stáří, jaké společnost uznává typy stáří a především, jaké změny toto období s sebou přináší. Okrajově se také dotýkám již zmiňované demografické charakteristice z hlediska stárnoucí populace.

V druhé kapitole jsem představila Maslowovu klasifikační škálu potřeb. Jak již bylo v úvodu zmiňováno, potřeby člověka se v průběhu života příliš nemění, musíme si tedy uvědomit, že i starý člověk má více než jen základní biologické potřeby.

Třetí kapitola je věnována samotným vztahovým sítím seniora. Zde popisuji člověka jako společenskou bytost, dále jsem se zabývala změnami životního stylu, ke kterým dochází v tomto životním období, a představila jsem s tím spojené trávení volného času seniorů.

Ve čtvrté kapitole se má práce zaměřuje na seniora žijícího v přirozeném prostředí. Zde popisuji seniora v kontextu manželství a také, jakou roli představuje senior v rodině.

Poslední kapitola se naopak snaží ukázat, že i senior žijící v sociální službě může mít kolem sebe spoustu sociálních sítí. Některé budou stejné, jako u seniora žijícího v přirozeném prostředí, ale oproti tomu zde budou vznikat vztahy nové, a to především pro častý kontakt s personálem služeb.

Samotnému výzkumnému šetření je věnována druhá část mé diplomové práce. V této

praktické části jsem popsala metodologii celého výzkumu, následně jsem uvedla samotné šetření sociálně vztahové sítě seniorů 80+. Získaná data jsem postupně analyzovala a v poslední části mé práce interpretovala.

Výsledky mého výzkumu ukazují, jaké vztahové sítě senioři mají. Je také důležité si uvědomit, že každý senior je jedinečná osobnost, která má své specifika.

Domnívám se, že zaměření mé diplomové práce na tři stěžejní okruhy – rodinné vztahy, nepříbuzenské vztahy a vztahy s personálem, dostatečným rozsahem obsáhly mnou zvolenou problematiku. Domnívám se, ale že aktuálnost tohoto tématu je na další zkoumání a diskutování. Také praktickou část by bylo dobré dále rozvíjet a rozšiřovat.

RESUMÉ

Cílem diplomové práce bylo popsat a blíže se seznámit se vztahovými sítěmi, které mohou senioři mít.

Úvodní teoretická část se skládá z pěti kapitol. První kapitola se zabývá vnímáním stáří, typy stáří a také zmiňují demografickou charakteristiku z hlediska stárnoucí populace. V druhé kapitole jsem představila Maslowovu klasifikační škálu potřeb. Třetí kapitola se zabývá samotným vztahovým sítím seniora. Ve čtvrté kapitole se má práce zaměřuje na seniora žijícího v přirozeném prostředí. Poslední pátá kapitola se zabývá seniorem žijícím v sociální službě a jeho sociálními sítěmi.

Druhá část diplomové práce je věnována samotnému výzkumnému šetření, v této praktické části jsem popsala metodologii celého výzkumu, následně jsem uvedla samotné šetření sociálně vztahové sítě seniorů 80+. Získaná data jsem postupně analyzovala a v poslední části mé práce interpretovala.

Výsledky mého výzkumu ukazují, jaké vztahové sítě senioři mají. Zaměření diplomové práce na tři stěžejní okruhy – rodinné vztahy, nepříbuzenské vztahy a vztahy s personálem, dostatečným rozsahem obsáhly mnou zvolenou problematiku.

RESUME

The aim of this thesis was to describe and to become familiar with networks of relationships that seniors may have.

The introductory theoretical part consists of five chapters. The first chapter deals with defining the perception of old age, types of old age and there is also mention the demographic characteristic in terms of an aging population. In the second chapter, I introduced the Maslow's classification. The third chapter deals with the actual social relationships networks of seniors. In the fourth chapter, the work focuses on elderly people living in their natural environment. Last fifth chapter deals with senior living in a social service and their social networks.

The second part of this work is devoted to the research investigation. I described the whole research methodology in this practical part which is followed by an investigation of social relationships networks of seniors 80+. The data were analysed sequentially and interpreted in the last part of my work.

The results of my research show which networks of relationships seniors have. The focus of this thesis on three core areas – family relationships, unrelated relationships and relations with staff, sufficient scope to encompass my chosen topic.

SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY

- BALCAR, K. *Životní smysl a kvalita života*. In PAYNE, J. A KOL. *Kvalita života a zdraví*. Praha: Triton, 2005. ISBN 80-7254-657-0.
- COX, D., PAVAR, M. *International social work: issue, strategies, and programs*. London: Sage Publications, 2006.
- ČERMÁK, I., MIOVSKÝ, M. *Kvalitativní výzkum ve vědách o člověku na prahu třetího tisíciletí. Sborník z konference*. Tišnov: Sdružení SCAN, 2002. ISBN 80-86620-03-4.
- ČEVELA, R., KALVACH Z., ČELEDOVÁ L. *Sociální gerontologie – Úvod do problematiky*. Praha: Grada, 2012. ISBN 978-80-247-3901-4.
- DENZIN, K. and LINCOLN, S. *The SAGE handbook of Qualitative research*. Thousand Oaks: Sage Publications, 2005. ISBN 0-7619-2757-3.
- DOPITA, M. *Věk: stáří – Role: Prarodič*. In SÝKOROVÁ, D., ŠIMEK, D. a DVOŘÁKOVÁ M. *Třetí věk trojí optikou*. Olomouc: Univerzita Palackého, 2005. ISBN 8024410060.
- DVOŘÁČKOVÁ, D. *Kvalita života seniorů*. Praha: Grada, 2012. ISBN 978-80-247-4138-3.
- GRUSS, P. (Ed.). *Perspektivy stárnutí*. Praha: Portál, 2009. ISBN 978-80-7367-605-6.
- GÉRINGOVÁ, J. *Pomáhající profese: tvořivé zacházení s odvrácenou stranou*. Praha: Triton, 2011. ISBN 978-80-7387-394-3.
- HAŠKOVCOVÁ, H. *České ošetřovatelství 10, Manuálek sociální gerontologie*. Brno: Institut pro další vzdělávání pracovníků ve zdravotnictví – Vinařská 6, 2002. ISBN 80-7013-363-5
- HAŠKOVCOVÁ, H. *Fenomén stáří*. Praha: Havlíček Brain Team, 2010. ISBN 978-80-87109-19-9.
- HARTL, P., HARTLOVÁ H. *Psychologický slovník*. Praha: Portál, 2000. ISBN 80-717-8303-X.
- HAUSER-SCHÖNEROVÁ, I. *Děti potřebují prarodiče*. Praha: Portál, 1996. ISBN 80-7178-105-3.
- HENDL, J. *Kvalitativní výzkum: základní teorie, metody a aplikace*. Praha: Portál, 2005. ISBN 80-7367-040-2.
- HOGENOVÁ, A. *Kvalita života a tělesnost*. Praha: Karolinum, 2002. ISBN 80-7184-580-90.
- JAROŠOVÁ, D. *Péče o seniory*. Ostrava: Ostravská univerzita, 2006. ISBN 80-7368-110-2.
- KALVACH, Z., ZADÁK, Z., JIRÁK, R. ZAVÁZALOVÁ, Z., SUCHARDA, P. a kol. *Geriatric a gerontologie*. Praha: Grada, 2004. ISBN 80-247-0548-6.
- KOPŘIVA, K. *Lidský vztah jako součást profese: psychoterapeutické kapitoly pro sociální, pedagogické a zdravotnické profese*. Praha: Portál, 2006. ISBN 80-7367-181-6.

- KOVÁČ, D. *Integration of resonality – a source of (non) quality od life*. Studia psychologica, 2007, roč. 43, č. 3. ISSN 0039- 3320.
- KLEVETOVÁ, D., DLABALOVÁ, I. *Motivační prvky při práci se seniory*. Praha: Grada, 2008. 978-80-247-2169-9.
- LANGMEIER, J., KREJČÍŘOVÁ D. *Vývojová psychologie*. Praha: Grada, 1998. ISBN 80-716-9195-X.
- LITOMĚŘICKÝ, KRAJČÍK
- MALÍKOVÁ, E. *Péče o seniory v pobytových sociálních zařízeních*. Praha: Grada, 2011. ISBN 978-802-4731-483.
- MATOUŠEK, O. *Slovník sociální práce*. Praha: Portál, 2008. ISBN 978-80-7367-368-0.
- MIOVSKÝ, M. *Kvalitativní přístup a metody v psychologickém výzkumu*. Praha: Grada Publishing, 2006. ISBN 80-247-1362-4.
- MONTOUSSE, Marc, RENOARD, Gilles. *Přehled sociologie*. Praha: Portal, 2005. ISBN 80-7178-976-3.
- MLÝNKOVÁ, J. *Péče o staré občany: učebnice pro obor sociální činnost*. Praha: Grada, 2011. ISBN 978-80-247-3872-7.
- NAVRÁTIL, P. *Teorie a metody sociální práce*. Brno: MZ, 2001. ISBN 80-903070-0-0.
- PACOVSKÝ, Vladimír. *O stárnutí a stáří*. Praha: Avicenum, 1990. ISBN 80-201-0076-8
- PICHAUD, K., THAREAUOVÁ, I. *Soužití se staršími lidmi*, Praha: Portál, 1998. ISBN 80-7178-184-3.
- POKORNÁ, A. *Komunikace se seniory*. Praha: Grada, 2010. ISBN 978-802-4732-718.
- ŘÍČAN, P. *Cesta životem*. Praha: Portál, 2004. ISBN 80-7178-829-5.
- SÝKOROVÁ, D., CHYTL, O. (Eds.). *Anatomie ve stáří*. Boskovice: Albert, 2004, ISBN 80-7326-026-3.
- STRAUSS, A., CORBINOVÁ, J. *Základy kvalitativního výzkumu: Postupy a techniky metody zakotvené teorie*. Boskovice: Albert, 1999. ISBN 80-85834-60-X.
- STUART-HAMILTON, I. *Psychologie stárnutí*. Praha: Portál, 1999. ISBN 80-7178-274-2.
- ŠAMÁNKOVÁ, M. A KOL. *Lidské potřeby ve zdraví a nemoci aplikované v ošetrovatelském procesu*. Praha: Grada, 2011. ISBN 978-80-247-3223-7.
- ŠELNER, Ivo. Úloha rodiny v péči o seniory – realita a prognózy. *Sociální práce*. Praha: ISBN: 1213-6204. 2004, č. 2, s. 12-20
- ŠVANCARA, J. *Psychologie stárnutí a stáří*. Brno: Státní pedagogické nakladatelství, 1983. ISBN neuvedeno.

- ŠVAŘÍČEK, R., ŠEĐOVÁ, K., et al. *Kvalitativní výzkum v pedagogických vědách*. Praha: Portál, 2007. ISBN 978-80-7367-313-0.
- VÍTOVÁ, M. *Jsem klíčový pracovník*. In KOLEKTIV AUTORŮ. *Individuální plánování a role klíčového pracovníka v sociálních službách*. Tábor: Asociace poskytovatelů sociálních služeb ČR, 2011. ISBN 978-80-904668-1-4.
- VYMĚTAL, J. *Lékařská psychologie*. Praha: Portál, 2003. ISBN 80-7178-740-X.
- VOHRALÍKOVÁ, L., RABUŠIC, L. *Čeští seniori včera, dnes a zítra*. Praha: Výzkumný ústav práce a sociálních věcí, 2004
- TOPINKOVÁ, E., NEUWIRT J. *Geriatric pro praktického lékaře*. Praha: Grada Publishing, 1995. ISBN 80-7169-099-6.
- TOŠNEROVÁ, T. *Ageismus: průvodce stereotypy a mýty o stáří*. Praha: Ambulance pro poruchy paměti, 2002. ISBN 80-238-9506-0.
- TOŠNEROVÁ, T. *Jak si vychutnat seniorská léta*. Brno: Computer Press, 2009. ISBN 978-80-251-2104-7.
- TRACHTOVÁ, E. A KOL. *Potřeby nemocného v ošetrovatelském procesu*. Brno: IDV PZ, 2001. ISBN 80-7013-324-8.
- VÁGNEROVÁ, M. *Vývojová psychologie II.: Dospělost a stáří*. Praha: Karolinum, 2007. ISBN 978-80-246-1318-5.
- VELKÝ SOCIOLOGICKÝ SLOVNÍK. sv. 2, P-Ž. Praha: Karolinum, 1996. ISBN 8071843105.
- VENGLÁŘOVÁ, M. *Problematické situace v péči o seniory*. Praha: Grada Publishing, 2007. ISBN 978-80-247-2170-5.

Zákon č. 108/ 2006 Sb., o sociálních službách v platném znění

INTERNETOVÉ STRÁNKY

VIDOVIČOVÁ, L. a L. RABUŠIC. *Senioři a sociální opatření v oblasti stárnutí z pohledu české veřejnosti. Zpráva z empirického výzkumu* [online]. Praha: VÚPSV - Výzkumné centrum Brno, 2003 [cit. 2014-4-23]. Dostupné z: <<http://praha.vupsv.cz/fulltext>>.

HOME ECONOMICUS. Maslowova pyramida potřeb. [online].[cit. 2014-5-8]. Dostupné z <http://homoeconomicus.cz/Podnik/Management/Motivace/Clanky/Clanky.php?clanek=Maslowova_pyramida_potreb>.

NÁRODNÍ ZPRÁVA O RODINĚ. Praha: Ministerstvo práce a sociálních věcí ČR, 2004, [online].[cit. 2014-13-5]. Dostupné z: <http://www.mpsv.cz/files/clanky/899/zprava_b.pdf>.

SEZNAM OBRÁZKŮ

Obrázek číslo 1: Význam jednotlivých fází života

Obrázek číslo 2: Možné pohledy na fenomén stáří

Obrázek číslo 3: Přehled změn ve stáří

Obrázek číslo 4: Věkové složení obyvatelstva

Obrázek číslo 5: Maslowova pyramida

Obrázek číslo 6: Výskyt jednotlivých prvků v životě seniora

PŘÍLOHA Č.1

Otázky k rozhovoru

Seznámení s klientem

Jak dlouho jste v rezidenčním zařízení?

1. Kolik Vám je let?
2. Jaké bylo Vaše povolání?
3. Kolik máte dětí?
4. Kolik máte vnoučat?
5. Jaký je věk Vašich dětí a vnoučat?

Rodinná síť: Partner/ka, děti, vnoučata

1. Jak častá je frekvence návštěv Vašich dětí a vnoučat?
2. Při jakých událostech dochází k setkávání s rodinnou?
3. Jaké vztahy máte se svými dětmi a vnoučaty, a jste s nimi spokojen/a?

Nepříbuzenské vztahy s přáteli

1. Jak často a jakou formou udržujete vztahy s přáteli?
2. Na jaká témata komunikujete s ostatními seniory?

Vztahová síť s personálem

1. Jak často komunikujete s personálem?
2. Na jaké téma komunikujete s personálem?